

Poliisin ja oikeuspsykologin yhteistyön kehitys lapsirikostutkinnassa Jyväskylässä

Poliisin ja oikeuspsykologin näkökulmia lapsirikostutkinnasta

Anna Ukkonen

11/2021

TIIVISTELMÄ

Tekijä: Anna Ukkonen

Julkaisun nimi: Poliisin ja oikeuspsykologin yhteistyön kehitys lapsirikostutkinnassa Jyväskylässä

Opinnäytetyön muoto: Tutkimuksellinen

Julkisuusaste: Julkinen

Ohjaaja: Jari Hyyti & Tiina Väkiparta

Tutkinto: Poliisi (AMK)

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää poliisin ja oikeuspsykologin välisen yhteistyön merkitystä sekä selvittää molempien viranomaisten ajatuksia yhteistyössä tehtävästä lapsirikostutkinnasta ja millä tavoin lapsirikostutkintaa heidän näkökulmistaan voisi kehittää.

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisesti, jossa tehtiin kaksi teemahaastattelua. Tutkimukseen on haastateltu Kuopion lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisen yksikön oikeuspsykologeja sekä Jyväskylän poliisiasemalla lapsirikostutkintaa tehneitä poliiseja.

Tutkimuksessa vertailtiin ja analysoitiin haastateltavien vastauksia sekä niiden pohjalta tehtiin johtopäätökset, mitkä olisivat tärkeimmät kehityskohteet lapsirikostutkinnassa haastateltavien näkökulmista.

Tutkimuskysymykset keskittyivät pääasiassa lapsen edun toteutumiseen lapsirikostutkinnassa sekä yhteistyön kehittämiseen. Haastatteluissa ilmeni, että sekä poliisit että oikeuspsykologit olivat tyytyväisiä tämänhetkiseen yhteistyön tasoon Jyväskylässä. Molemmissa haastatteluissa kuitenkin lapsen edun toteutumisesta ja sen parantamisesta kysyttäessä esille nousi muutamia tärkeitä kehityskohteita.

Sivumäärä: 37

Tarkastuskuukausi ja vuosi: 2021

Avainsanat: Lapsirikostutkinta, poliisi, oikeuspsykologi, viranomaisyhteistyö, Kuopion lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian yksikkö, virka-apu

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	2
2 TAVOITTEET.....	3
2.1 Kvalitatiivinen tutkimus	3
2.1.1 Teemahaastattelu	3
2.2 Opinnäytetyön toteutus ja tutkimuskysymykset.....	4
3 PSYKOLOGIA YLEISESTI.....	5
3.1 Psykologia osana poliisitoimintaa	5
3.2 Psykologia kuulustelutilanteessa	6
4 LAPSEN ROOLI POLIISITOIMINNASSA.....	7
4.1 Traumatisoitunut lapsi	7
4.2 Lapsen etu yleisesti	8
4.3 Lapsen edun toteutuminen poliisitoiminnassa.....	8
4.4 Lapsen kuuleminen	9
4.4.1 NICHD-haastattelurunko	9
4.4.2 Lapsen muisti.....	11
5 POLIISIN JA PSYKOLOGIN YHTEISTYÖ	12
5.1 Lapsirikostutkija poliisissa.....	12
5.2 Oikeuspsykologian erikoistumiskoulutus.....	13
5.3 Oikeuspsykologin virka-apu lapsirikostutkinnassa	13
5.4 Lasten ja nuorten oikeuspsykiatriset yksiköt Suomessa	14
6 HAASTATTELUT	16
6.1 Haastateltavat	17
6.2 Tutkimuskysymykset	17
6.3 Psykologien ryhmähaastattelu	18
6.4 Poliisien ryhmähaastattelu	26
7 VASTAUSTEN ANALYSOINTI	31
8 YHTEENVETO	33
LÄHTEET	34
LIITE 1	36

1 JOHDANTO

Lapsirikostutkinta on poliisissa yksi haastavimmista tutkintamuodoista. Lapsiin kohdistuneet rikokset ovat lisääntyneet viime vuosina runsaasti. Lapsiin kohdistuneista rikoksista huomattava osa ei tule koskaan poliisin tietoon (Ellonen, Fagerlund & Haapakangas 2019).

Lapsen ollessa osa rikostutkintaa, tulee poliisin huomioida monia lapsirikostutkintaa koskevia erityispiirteitä. Jotta lapsirikostutkinnassa voidaan päästä haluttuun lopputulokseen, tarvitsee poliisi myös muiden viranomaisten apua rikosasian selvityksessä. Yksi näistä ammattilaisista on oikeuspsykologi, joka muun muassa haastattelee lapsia, joiden epäillään joutuneen rikoksen uhriksi.

Poliisi ja lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian yksikkö on aloittanut yhteistyön vuonna 2004 Tampereella. Tämän jälkeen poliisin ja lasten ja nuorten oikeuspsykiatristen yksiköiden yhteistyö on aloitettu myös muilla paikkakunnilla ympäri Suomea. (Julin 2018, 17–18.) Siitä lähtien yhteistyötä on ollut ja sitä on pyritty kehittämään.

Tämä tutkimus keskittyi poliisin ja oikeuspsykologin osaan lapsirikostutkinnassa ja aiheena oli selvittää, kuinka heidän välistään yhteistyötään voisi parantaa ja kuinka lapsirikostutkintaa voitaisi kehittää entisestään, jotta lapsen etu voisi toteutua entistä paremmin. Mitä lapsen edun huomioimisessa tulisi ottaa entistä enemmän huomioon? Voisiko yhteistyötä parantaa, vai toimiiko yhteistyö tällä hetkellä hyvin?

Tutkimus rajattiin koskemaan Jyväskylässä tapahtuvaa virka-apua, eli tutkimuksen tulokset eivät kuvaa koko Suomen tilannetta.

Tässä opinnäytetyössä haastateltiin sekä oikeuspsykologeja, että poliiseja, jotka ovat tehneet töitä lapsirikostutkinnassa. Tämän lisäksi tutkimuksessa käsiteltiin aiheeseen liittyvää kirjallista materiaalia sekä ohjeita ja artikkeleita.

2 TAVOITTEET

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää teemahaastattelun avulla, kuinka poliisi ja oikeuspsykologi toimivat yhteistyössä lapsirikostutkinnassa. Minkälaisissa tilanteissa oikeuspsykologi haastattelee lasta, jonka epäillään joutuneen rikoksen uhriksi? Tavoitteena oli lisätä tietoisuutta niin poliisissa, kuin psykologien keskuudessa, kartoittaa viranomaisten yhteistyötä sekä selvittää, miten heidän näkökulmistaan lapsirikostutkintaa voitaisiin kehittää. On tärkeä nostaa esille eri viranomaisia, jotka tekevät ensiarvoisen tärkeää työtä lapsen joutuessa rikoksen uhriksi. Tässä tutkimuksessa käsitellään poliisiin lisäksi kuitenkin pelkästään oikeuspsykologia.

Tutkimuksen tarkoituksena oli myös käsitellä lapsirikostutkinnan vaativuutta ja kuinka paljon se asiaa hoitavalta viranomaiselta vaatii. Tutkimuksessa selvitettiin syvemmin, kuinka erityinen lapsi on rikostutkinnassa ja kuinka lasta tulee poliisitoiminnassa kohdella. Tästä syystä oli tärkeä avata sekä poliisiin että oikeuspsykologin merkitys lapseen liittyvän rikosasian hoitamisessa, sekä käsitellä myös lapseen liittyviä seikkoja kuten muun muassa lapsen kehitystä ja psyykkistä terveyttä tarkemmin, jotta myös lukija ymmärtää poliisin ja oikeuspsykologin yhteistyön tärkeyden lapsen ollessa rikosasian uhrina.

Tämän tutkimuksen yksi tavoitteista oli myös kartoittaa sekä poliisiin että oikeuspsykologin näkemystä tämänhetkisestä lapsirikostutkinnasta ja siitä, kuinka näiden toimijoiden mielestä tutkintaa tulisi kehittää heidän näkökulmistaan.

2.1 Kvalitatiivinen tutkimus

Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus sisältää laajasti erilaisia tapoja tehdä tutkimus. Ei ole yhtä ainoaa tutkimusotetta, jolla tutkimus voidaan toteuttaa. Tutkimus toteutetaan perusteellisesti ja hyvin suunnitellulla sekä toteutetuilla tutkimusasetelmilla. Tutkittavaa ilmiötä eri näkökulmista lähestymällä tavoitellaan monipuolista tietoa ja siten lisätään ymmärrystä niin ilmiön luonteesta kuin syy-seuraussuhteista. (KvaliMOTV, 1.2.)

Valitsin tämän tutkimusmenetelmän, koska pidin sitä sopivimpana omaan aiheeseeni. Laadullisella tutkimuksella, tarkemmin ottaen tutkimukseen liittyvällä haastattelulla työ ei jää niin pintapuoliseksi, vaan saadaan näkökulmia ihmisiltä, jotka ovat tekemisissä aiheen kanssa jatkuvasti työssään.

2.1.1 Teemahaastattelu

Teemahaastattelu on keskustelunomainen tilanne, jossa käydään läpi ennalta suunniteltuja teemoja. Teemahaastattelussa on tärkeä keskittyä laajempiin asiakokonaisuuksiin, jolloin tutkijan tulisi välttää pikkutarkkojen kysymyksien esittämistä haasteltaville. Haastattelutilanteen tulisi olla varsin

vapaamuotoinen. Haastattelumuoto on sopiva käsitellessä vähemmän tunnettuja ilmiöitä ja asioita. (KvaliMOTV, 6.3.2.)

Valitsin teemahaastattelun omaan työhöni, koska mielestäni sen avulla tutkimus oli järkevintä toteuttaa. Vapaa keskustelu ennalta sovitusta teemasta tuottaa eniten tutkimukseen liittyvää tietoa, ja keskustelun ohella myös haastattelukysymykset elävät haastattelun edetessä.

2.2 Opinnäytetyön toteutus ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen aiheena oli selvittää syvemmin, millä tavoin poliisi ja oikeuspsykologi tekevät yhteistyötä lapsirikostutkinnassa. Aihe rajattiin niin, että se käsittelee vain yhteistyötä lapsirikostutkinnassa, eikä tutkimuksessa perehdytty yhteistyön muihin osa-alueisiin.

Tutkimuksessa käsiteltiin aiheeseen liittyviä yksittäisiä asioita erikseen, joita ovat psykologia, lapsi, lapsirikostutkija poliisissa sekä lapsirikostutkintaa tekevä oikeuspsykologi. Näistä aiheista tehtiin yhteenveto, millä tavoin nämä kaikki yhdistyvät lapsirikostutkinnassa toisiinsa.

Tutkimuksessa haastateltiin kahta oikeuspsykologia Kuopion lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisesta yksiköstä sekä kolmea Jyväskylän poliisiasemalla työskentelevästä poliisista, jotka tekevät tai ovat uransa aikana tehneet lapsirikostutkintaa. Haastattelut toteutettiin laadullisena teemahaastatteluna, eli esitin haastateltaville kysymyksiä liittyen heidän yhteistyöhönsä lapsirikostutkinnassa ja haastattelun aikana kysyä tarkentavia kysymyksiä aiheeseen liittyen.

3 PSYKOLOGIA YLEISESTI

Psykologia on tiede, jolla on omat kysymyksenasettelutapansa sekä oma näkökulmansa. Kun ihminen tarkastelee asioita psykologisesta näkökulmasta, hän tekee havaintonsa ihmisen toiminnasta, edellytyksistä, rajoituksista, mahdollisuuksista sekä motiiveista. On siis kyse ihmistuntemuksesta ja ihmistenkäsittelytaidoista, joka kehittyy yleensä vasta vankan kokemuksen myötä. (Ellonen, Nurmi, Raviola, Välihalo & Välihalo 1997, 7–8.)

Psykologia keskittyy tutkimuksissaan ihmisten toimintakokonaisuuksiin. Tällä tavoin saadaan tietoa muun muassa ihmisen käyttäytymisestä ja sen kehittymisestä. Tämän tiedon avulla on mahdollista selvittää ja ymmärtää, miten ja miksi ihminen toimii niin kuin toimii. Tämän psykologisen tiedon avulla voidaan myös selvittää yksilön käyttäytymiseen liittyviä häiriöitä ja selvittää kuinka häiriöitä voidaan eliminoida sekä haittavaikutuksia minimoida. (Ellonen ym. 1997, 9.)

Voidaan siis päätellä, että psykologia on suuressa osassa meidän jokaisen elämää, vaikkemme sitä mahdollisesti edes aina tiedosta. Teemme jatkuvasti pohdintaa niin itsestämme, kuin toisista ihmisistä. Vuorovaikutustilanteissa sopeudumme tilanteisiin, joissa oman käytöksemme hyvin usein määrittää toisen osapuolen käytös.

3.1 Psykologia osana poliisitoimintaa

Vuonna 1997 kirjoitetussa Poliisityön psykologiaa- teoksessa mainitaan, että poliisissa on ollut tuolloin hyvin ristiriitaisia näkemyksiä psykologian ja poliisinäkökulman yhteensopivuudesta. Nämä kuitenkin ovat perustuneet hyvin pitkälti väärinkäsityksiin ja tiedon puutteeseen. Tuolloin on ollut piintynyt väärinkäsitys siitä, että psykologia olisi pelkkää mielenterveyden häiriöitä tutkivaa tiedettä taikka asennekasvatukseen liittyvä koulutusaihe. (Ellonen ym. 1997, 5.)

Hyvänä esimerkkinä poliisitoiminnan ja psykologian yhdistämisessä tulee seuraavat poliisilain pykälät:

Poliisilain 2:2 § mukaan: *”Poliisimiehellä on oikeus ottaa kiinni henkilö hänen suojaamiseksi henkeä, ruumiillista koskemattomuutta, turvallisuutta tai terveyttä välittömästi uhkaavalta vakavalta vaaralta, jos henkilö ei kykene pitämään huolta itsestään eikä vaaraa voida muuten poistaa tai henkilöstä huolehtia muilla keinoin.”* sekä

Poliisilain 2:10 § mukaan: *”Poliisimiehellä on oikeus poistaa paikalta henkilö, jos hänen uhkaustensa tai muun käyttäytymisensä perusteella on perusteltua syytä olettaa tai hänen aikaisemman käyttäytymisensä perusteella on todennäköistä, että hän syyllistyisi henkeen, terveyteen,*

vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen taikka aiheuttaisi huomattavaa häiriötä tai välitöntä vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle.”

Molemmat edellä mainituista pykälistä kuvaavat poliisin tehtävän sekä psykologian yhteyttä. Jotta poliisi selviytyy työstään lain edellyttämällä tavalla, tarvitsee poliisin hyödyntää psykologiaa, olipa sitä hänen tehtävänsä määritelty vai ei. (Ellonen ym. 1997, 6.)

3.2 Psykologia kuulustelutilanteessa

Kuulustelutilanteessa poliisilta vaaditaan tietynlaista joustavuutta. Poliisin on kyettävä mukautumaan aina jokaiseen tilanteeseen. Jotta kontakti saavutetaan, poliisin on huomioitava ja ymmärrettävä kuulusteltavan käyttäytyminen sekä mukautua itse tähän tilanteeseen sopivalla tavalla. (Ellonen ym. 1997, 141.)

Poliisin on oltava kuulustelutilanteessa valpas ja avoin. Tämä tarkoittaa sitä, että poliisi kykenee kohdistamaan huomionsa oikein niihinkin asioihin, joihin ei ole aikaisemmin kiinnittänyt huomiota. Tästä syystä poliisilla ei voi olla yhtä ainutta tapaa toimia, vaan poliisin on kyettävä muovaamaan omaa käyttäytymistään tilanteen vaatimalla tavalla. (Ellonen ym. 1997, 141–142.)

Nämä ominaisuudet ovat myös hyvin tärkeässä osassa lapsen haastattelussa, jotta lapseen saadaan luotua haastattelutilanteessa hyvä kontakti. Poliisin on kyettävä verbaalisen ulosannin lisäksi tulkitsemaan lapsen elekieltä sekä käytöstä.

4 LAPSEN ROOLI POLIISITOIMINNASSA

Lastensuojelulain 1 luvun 6 § mukaan lapsi on alle 18-vuotias henkilö (Lastensuojelulaki, 1:6 §)

Lapsen rooli poliisitoiminnassa erottuu selkeästi aikuisesta henkilöstä. Lapsen kanssa tulee ottaa enemmän asioita huomioon, kuin esimerkiksi aikuisen ihmisen kuulustelussa. Kun lasta kuulee, on otettava huomioon lapsen kehitystaso, ikä, ympäristö sekä muut lapseen vaikuttavat tekijät.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivulla olevassa lastensuojelun käsikirjassa kerrotaan rikosprosessista lapseen kohdistuneen väkivallan epäilyssä. Kun lapsi on rikoksen uhrina, lapsella on samat oikeudet ja velvollisuudet kuin muillakin asianomistajan asemassa olevilla henkilöillä, jotka ovat oikeus vahingonkorvauksiin, oikeus olla vastaamatta kysymyksiin sekä velvollisuus puhua totta. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivu, lastensuojelun käsikirja, 2021.)

Uhrin ollessa alle 15-vuotias, huoltaja tai muu laillinen edustaja käyttää lapsen puhevaltaa ja edustaa häntä esitutkinnassa ja oikeudessa. Tietyissä tapauksissa poliisissa oleva tutkinnanjohtaja voi hakea lapselle edunvalvojaa, jos joku edellä mainituista kriteereistä täyttyy:

- Vanhempaa tai muuta huoltajaa epäillään lapseen kohdistuneesta väkivallasta,
- Vanhempi tai muu huoltaja kieltäytyy viemästä lasta tarvittaviin tutkimuksiin
- Vanhemman läheinen suhde rikoksesta epäiltyyn, eli esimerkiksi vanhemman avio- tai avopuoliso.

(Lähde: Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivu, lastensuojelun käsikirja, 2021.)

Pääsääntöisesti alle 15-vuotiasta lasta ei kuulla enää oikeudenkäynnissä. Tästä syystä lasten kuulemiset videoidaan. Arkaluontoiset asiat, kuten seksuaalirikosten oikeudenkäynnit käydään yleensä syyttäjän tai uhrin pyynnöstä suljettujen ovien takana. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivu, lastensuojelun käsikirja, 2021.)

4.1 Traumatisoitunut lapsi

Ihmisen joutuessa traumaattiseen tilanteeseen, syntyy yleensä psyykinen trauma. Trauma voi koskea itseä, tai sen voi todistaa tapahtuvan toiselle. Tällainen tapahtuma laukaisee ihmisessä monesti psykofysiologisen hälytysreaktion. (Puranen & Putkuri 2019, 13.)

Kun lapsi on joutunut kokemaan jotain pelottavaa tai traumaattista, on selvitettävä mitä kyseinen tapahtuma pitää sisällään. Tämä on tärkeä selvittää ymmärtääkseen, miten kokemus voi vaikuttaa lapseen. On selvitettävä, onko kyseessä yksittäinen tapahtuma vai kokeeko lapsi jotain sellaista, mikä on jo yksittäisenä tapahtumana traumaattinen. (Broberg, Almqvist, Tjus 2005, 204.)

Yksittäisestä traumaattisesta kokemuksesta, esimerkiksi vakavasta autokolarista voi seurata oirekuva, joka vastaa parhaiten traumaperäistä stressihäiriötä. Yksittäisessä traumaattisessa tilanteessa henkilö kokee, näkee tai joutuu muuten tilanteeseen, johon liittyy vakava loukkaantuminen tai jopa kuolema tai niiden uhka. Henkilön reaktio tällaiseen tapahtumaan voi olla voimakas pelko, avuttomuus tai kauhu. Lapsella tämä kokemus voi näkyä vain hajanaisena käyttäytymisenä tai leivottomuutena. (Broberg ym. 2005, 204–205.)

Kun toistuville traumaattisille kokemuksille altistuvien lapsien oirekuva pohditaan, on esitetty usein tutkimuksia, joissa lapset ovat joutuneet kokemaan väkivaltaa perheessään jossain muodossa. Kun väkivallan tekijä on vanhempi, ei riitä selvitys, että jaetaan tapahtumat yksittäisiin ja toistuviin tapahtumiin. Tällaisessa tilanteessa, kun vanhempi altistaa lapsen väkivallalle, on vaara, että lapselle kehittyy monenlaisia käyttäytymishäiriöitä, eikä lapsi enää pysty rakentamaan aikuiseen kiintymyssuhdetta ja alkaa pelkäämään tätä. (Broberg ym. 2005, 204–213.)

4.2 Lapsen etu yleisesti

Mannerheimin lastensuojeluliiton verkkosivun mukaan lapsen etu ei ole mielipidekysymys, vaan se muodostuu YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa määritellyissä oikeuksista. Lapsen oikeuksien edun tarkoitus on varmistaa lapsen oikeuksien toteutuminen ja lapsen kokonaisvaltainen kehitys. (Mannerheimin lastensuojeluliiton verkkosivu, 2016.)

Lapsen etua tulee arvioida, koska lapsella on siihen oikeus. Tämä koskee tilanteita, joissa tehdään lasta, lapsiryhmää tai yleisesti lapsia koskevia päätöksiä. Lainsäädäntöä tulee tulkita lapsiystävällisellä tavalla. Lapsiin vaikuttavia päätöksiä tulee arvioida ottaen huomioon myönteiset ja kielteiset vaikutukset. Lapsen edun sisältö määritellään tapauskohtaisesti. (Mannerheimin lastensuojeluliiton verkkosivu, 2016.)

4.3 Lapsen edun toteutuminen poliisitoiminnassa

Lapsen oikeuksien sopimuksessa lukee, että kaikissa julkisten sekä yksityisten sosiaalialojen, hallintoviranomaisten, tuomioistuinten ja lainsäädäntöelimien toimissa tulee ensisijaisesti ottaa huomioon lapsen etu (Lapsen oikeuksien sopimus 3 artikla, 1. kohta.) Valtiot, jotka ovat allekirjoittaneet tämän sopimuksen, sitoutuvat takaamaan lapsen hyvinvoinnille välttämättömän suojelun, huolenpidon sekä sitoutuvat noudattamaan turvallisuutta ja terveyttä koskevia viranomaisten antamia määräyksiä (Lapsen oikeuksien sopimus, 3 artikla kohdat 2–3).

Poliisitoiminnassa tämä tarkoittaa sitä, lapseen liittyvässä rikostutkinnassa asiat tulee ratkaista ennen kaikkea lapsen edun mukaisesti (Ala-Tulijoki 2010, 17). Lasta kuultaessa hienotunteisuusperiaatetta korostetaan entistä enemmän (Pakkokeinolaki 1:4 §).

Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, ettei haeta lasta koulusta kuulemiseen huomiota herättävästi, vaan pyritään toimimaan niin, ettei siitä koidu lapselle ahdistusta taikka häpeällistä tunnetta. Lasta kuultaessa tämä taas tarkoittaa sitä, että lasta kohdellaan lapsena eli otetaan huomioon lapsen kehitystaso sekä kohdellaan lasta ammattitaitoisesti ja asiallisesti.

4.4 Lapsen kuuleminen

Lasta kuullaan rikostutkinnassa useimmiten silloin, kun lapsen epäillään joutuneen rikoksen uhriksi. Useimmiten kyseessä on pahoinpitely- tai seksuaalirikosepäily, josta epäiltynä voi olla lapsen lähi-aikainen, esimerkiksi oma vanhempi. Tällainen alkuasetelma luo lapsen kuulemiseen paljon haasteita. Mitä nuorempi lapsi on kyseessä, sitä rajallisemmat hänen kykynsä ovat muistamaan tapahtumia ja kertomaan niistä. (Santtila & Weizmann-Henelius 2008, 176.)

Lapsen kuulustelun suorittaa tehtävään perehtynyt tutkija poliisissa. Virka-apupyynnön perusteella lapsen haastattelee siihen perehtynyt ja koulutautunut terveydenhuollon ammattilainen, toisin sanoen oikeuspsykologi. Kuulustelijan ollessa muu kuin poliisi, kyseessä on lapsen haastattelu. Terveydenhuollon ammattilainen haastattelee lapsen myös mahdollisesti silloin, jos lapsella tai nuorella on kehityksessään vakavia viivästyksiä tai lapsi on vakavasti häiriintynyt. Poliisiin tulee kuitenkin olla aina reaaliaikaisesti seuraamassa haastattelua, jonka oikeuspsykologi toteuttaa. (POL-2019-34669, 28.)

4.4.1 NICHD-haastattelurunko

Lapsen kuulemiseen sekä oikeuspsykologin toteuttamaan lapsen haastatteluun on tärkeää valmistautua ja se on suunniteltava hyvin. Tilanteesta riippuvan, joko lapsen kuulustelijan tai haastattelijan, on perehdyttävä lapseen ennen haastattelua. Kun tietää lapsesta, tämän kiinnostuksen kohteista ja muista häneen liittyvistä asioista, on helpompi muodostaa lapseen kontakti. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 90). Ennen kuulustelua on tärkeä saada lapsi tuntemaan olonsa turvalliseksi ja samalla tutusta lapseen lisää. Lapsen kanssa voi jutella ennen kuulemistä täysin tavanomaisista asioista ja kysellä esimerkiksi kiinnostuksen kohteista. (POL-2019-34669, 29.)

Ennen kuulemistä on myös tärkeä käydä läpi säännöt, jotka on kerrottava lapselle niin, että hän varmasti ymmärtää ne. Kuulustelijan tulee myös varmistaa ymmärtäminen kysymällä lapselta esimerkiksi, että tietääkö, mitä valehtelu tarkoittaa. Lapselle on myös kerrottava, että on sanottava suoraan, jos ei tiedä vastausta tai jos ei ymmärrä kysymystä. Lapsen tulee myös tietää, että hän saa keskeyttää ja korjata kuulustelijaa, jos kuulustelija esimerkiksi sanoo jotain väärää. (POL-2019-34669, 29.)

Ennen varsinaista haastattelua tai kuulustelua lapselle tehdään harjoitushaastattelu, jossa lasta pyydetään kertomaan jostain tapahtuneesta ja lapselta kysytään tapahtuneesta samalla tavalla, kuin varsinaisessakin kuulustelussa (POL-2019-34669, 29). Lapsen ollessa haastateltava, ei hän aina ymmärrä kysymyksiä, joita häneltä kysytään. Lasta kuulevan henkilön tulee siis avata joitain kysymyksiä, jotta ne olisivat lapselle ymmärrettäviä. Haastattelijan tulee kuitenkin olla tarkkana, ettei johdattele lasta tarkentavien kysymysten kanssa. (Ellonen & Rantaeskola 2016, s. 90–93.)

Lapsen kanssa ei tulisi missään nimessä käyttää vaihtoehto- tai johdattelevia kysymyksiä. Kaikista luotettavin lopputulos syntyy, jos lapsi pystyy kertomaan tapahtumista vapaalla kerronnalla ja siitä johdetuilla avoimilla kysymyksillä ja ilmauksilla. (POL-2019-34669, 29.)

Poliisi kuulee vanhemmat myös osana esitutkintaa tämän lisäksi. On otettava huomioon, molemmat tai toinen vanhemmista saattaa olla epäillyn tai asianomistajan asemassa. Vanhemman asema saattaa olla myös epäselvä esitutkinnan alkuvaiheessa. On siis huomioitava tarkasti erityisesti epäillylle kuuluvat oikeudet, ettei näyttö vaarantuisi sillä, että säännöksiä ei ole noudatettu. (POL-2019-34669, 29.)

Kun alkutoimet on hoidettu haastattelussa, eli kerrottu lapselle säännöt sekä tehty harjoitushaastattelu, voidaan siirtyä itse kuulemistilanteeseen. Epäiltyihin rikostapahtumiin siirrytään tämän jälkeen asteittain ja kysymyksenasettelut ovat etukäteen suunniteltu. Koko kuulustelu tulisi laatia strukturoidun NICHD-haastattelurungon mukaan, jossa on esimerkkejä erilaisista kysymystyypeistä. (POL-2019-34669, 29.)

Alun perin Yhdysvalloissa kehitetty, poliisille lasten kuulemiseen käytettävä NICHD-runko on tullut käyttöön myös Suomessa. Rungon tavoitteena on saada lapsi kertomaan tapahtuneesta niin, ettei lapsen kertoman sisällön luotettavuus vaarannu. Kyseessä on puolistrukturoitu haastattelurunko, minkä mukaan runko tulee aina muokata kyseiseen epäilyyn ja lapsen kehitystason mukaisesti. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 91.)

Runko tulee käydä tarkasti läpi erityisesti sellaisen tutkijan kanssa, jolla ei ole aiempaa kokemusta lapsen kuulemisesta sekä kuuleminen tulee suunnitella huolellisesti lapsirikostutkintaa tehneen työparin kanssa. Toisinaan on parempi myös konsultoida lasten ja nuorten oikeuspsykiatrasta yksikköä virka-apuna. Sellaista tilannetta, jossa tutkija kuulee lapsen ilman minkäänlaista perehdytystä, ei saisi tapahtua. Myös runkoa on osattava soveltaa tilanteen ja tapauksen mukaan, eikä sitä voi lukea suoraan lapselle. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 92.)

4.4.2 Lapsen muisti

Lapsen muisti on siitä erityinen, että vaikka lapsi muistaisi tapahtumien kulun, on hän aikuista alttiimpi unohtamaan sen. Tämä johtuu siitä, että lapsen aivot eivät ole vielä täysin kehittyneet ja siitä syystä lapset unohtavat tapahtumaan liittyvät seikat herkemmin. (Puranen & Putkuri 2019, 10–11.)

Mitä useammin lapsi palaa ajatuksissaan vanhaan tapahtumaan, sitä suurempi riski on, että tieto vääristyy ja kyseeseen tulee ”väärä muisto”. Muistaminen on aktiivinen prosessi, jossa muisto elätään aina uudestaan, kun se nostetaan esille. Muiston muuttumiseen vaikuttaa sen hetkinen vallitseva tilanne, johon kuuluvat sillä hetkellä mielessä olevat ajatukset, tuntemukset, vointi ja muut tilanteeseen liittyvät asiat. Kun lapsi joutuu todistamaan esimerkiksi kokemaansa väkivaltaa, tulee välttää tilannetta, jossa lapsi joutuu kertomaan tarinan yhä uudestaan ja uudestaan uudelle ihmiselle. (Broberg ym. 2005, 102–103.)

Lapsen muistiin vaikuttaa myös lapsen johdattelu kuulemistilanteessa. Johdattelu muuttaa lapsen alkuperäistä muistijälkeä ja se paikkaa lapsen muistiaukkoja niiltä osin, mitä lapsi ei muista tapahtuneesta (Puranen & Putkuri 2019, 13).

Johdattelulla tarkoitetaan toimintaa, jonka avulla vaikutetaan toisen ihmisen mieleen eri tavoilla. Johdattelua on tutkittu paljon ja se on merkittävin lapsen kertomuksen luotettavuuteen vaikuttava tekijä. Erityisesti alle 6-vuotiaat lapset ovat hyvin alttiita johdattelulle tutkimusten mukaan. (Santtila & Weizmann-Henelius 2008, 184.)

Pienestä lapsesta ollessa kyse, lapsen vastaukset kysymyksiin ovat yleensä melko niukkoja. Tällöin aikuinen saattaa yrittää auttaa lasta kysymällä johdattelevia kysymyksiä tai johdattelemalla lasta tiettyyn aiheeseen. Tarkemmassa ja yksityiskohtaisemmassa haastattelussa on riski, että lapsen epätarkat ja virheelliset muistikuvat tulevat esille. (Santtila & Weizmann-Henelius 2008, 184.)

Olosuhteet, joissa johdattelua tavallisesti tapahtuu, pystytään karkeasti jakamaan neljään pääryhmään:

- Aikuisten toistuvasti esittämät syyttävät mielipiteet ja ennakko-oletukset
- Lasta haastatellaan toistuvasti johdattelevien kysymysten avulla
- Virheellisen tiedon antaminen tapahtuman jälkeen
- Valemuistojen synnyttäminen

Myös aikuisia voidaan johdatella vastaavilla tavoilla, mutta lapsi on erityisen altis johdattelulle kehityksellisten edellytystensä vuoksi. (Santtila & Weizmann-Henelius 2008, 185.)

5 POLIISIN JA PSYKOLOGIN YHTEISTYÖ

Psykologian soveltaminen poliisissa vaatii tiedon siitä, mitä poliisiyö todellisuudessa on. Se edellyttää pitkäjänteistä ymmärrykseen ja luottamukseen perustuvaa yhteistyötä poliisin ja psykologin välillä. Psykologinen tieto vaatii paljon tutkimista sekä soveltamista poliisitoiminnassa. (Ellonen ym. 1997, 7.)

5.1 Lapsirikostutkija poliisissa

Poliisissa lapsiin kohdistuvia rikoksia tutkii lähestulkoon aina niihin erikoistunut poliisi. Lapsirikostutinnan erityiskoulutukseen osallistuvat poliisit, jotka tutkivat lapsiin kohdistuneita rikoksia, sekä terveydenhuollon ammattihenkilöt, esimerkiksi oikeuspsykologit, jotka antavat poliisille virka-apua lapsiin kohdistuneiden rikosten selvittämiseksi. Koulutus koostuu sekä lähiopetuksesta että itsenäisestä opiskelusta. (Tikkala 2021, 7.)

Kun lapseen on kohdistunut seksuaali- tai väkivaltarikosepäily, kyseessä voi olla monenlaisia tekoja. On siis tärkeää, että lapsen rikosasian esitutinnan hoitaisi kokenut lapsirikostutkija, sillä lapseen voi kohdistua samanaikaisesti monia rikoksia, esimerkiksi pahoinpitelyä sekä seksuaalista hyväksikäyttöä. Jos lapseen on kohdistunut samaan aikaan sekä seksuaalista hyväksikäyttöä, että pahoinpitelyä, tulee molemmat rikosnimikkeet kirjata rikosilmoitukseen. Kumpaakaan rikosnimikettä ei saa jättää toisen varjoon. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 50.)

Rikosnimikkeen vakavuudella ei ole tässä väliä, kunhan kaikki tunnusmerkistön täyttäneet rikosnimikkeet ovat kirjattu ylös. Vastaan voi myös tulla tilanne, jossa lapsi on kokenut seksuaalista väkivaltaa monella eri tavalla ja kyseessä voi olla teko, joka täyttää eri rikosnimikkeiden tunnusmerkit. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 50.)

Lapsiin kohdistuvissa rikoksissa on myös erittäin tärkeä ymmärtää lasta ja tämän kehitystä. Lasta ei voida kuulla kuin aikuista, vaan lapsen kuulemisessa tulee haastattelijan ottaa paljon enemmän asioita huomioon, kuin aikuisen kanssa. Lasta ei saa johdatella kysymyksillä, lasta pitää osata kohdella lapsen kehitykselle sopivalla tavalla, sekä tukea lasta rikosprosessin aikana ja ohjata häntä tuen ja avun piiriin.

Kuitenkin lapsenkin kanssa pitäisi pystyä selvittämään totuus ja saada lapsi puhumaan asiassa totuudenmukaisesti ja saada lapsi keskittymään haastattelutilanteeseen. On otettava huomioon, että lapsen keskittyminen helposti herpaantuu ja lapsi kyllästyy. Tämä vaatii tutkijalta ja haastattelijalta taitoa, että kuuleminen onnistuisi mahdollisimman hyvin.

5.2 Oikeuspsykologian erikoistumiskoulutus

Oikeuspsykologiaan on mahdollista erikoistua psykologin ammatissa. Oikeuspsykologiassa on kyse psykologisen tiedon ja osaamisen soveltamisesta oikeudessa ja rikostutkinnassa (Oikeuspsykologian erikoistumiskoulutus, Åbo Akademi).

Oikeuspsykologian erikoistumiskoulutus on ensimmäistä kertaa järjestetty Suomessa 2017–2019. Koulutus on suunnattu erityisesti psykologeille sekä muille ammattilaisille, jotka tekevät töitä oikeudellisten prosessien parissa, muun muassa poliisille. Koulutus yleensä vaatii osallistujalta jo aikaisempaa työkokemusta, sillä koulutuksen yksi tarkoituksista on pohtia työelämässä kohdattuja ilmiöitä ja analysoida omia työtapojaan sekä saada palautetta niistä. (Oikeuspsykologian erikoistumiskoulutus, Åbo Akademi.)

Tavoitteena koulutuksessa on oikeuspsykologian keskeisten käsitteiden ja aihepiirien hallitseminen sekä tiedon soveltaminen omassa työssä. Kyseinen koulutus myös mahdollistaa eri alojen edustajien keskinäisen palautteen annon, oppimisen, moniulotteisemman näkemyksen saamisen oikeusprosessista sekä omasta työkentästä osana sitä. (Oikeuspsykologian erikoistumiskoulutus, Åbo Akademi.)

Koulutuksessa käsitellään hyvin laajasti erilaisia teemoja, joita ovat muun muassa seuraavat: havainnointi ja muistin toiminta, päätöksenteon psykologia, tunteisiin ja motivaatioon liittyvät kysymykset, asiantuntijalausuntojen kirjoittaminen ja niiden kriittinen tarkastelu, mielentilatutkimusten ja vaarallisuusarvioiden tekeminen, rikollisten käyttäytymisen syyt ja siihen vaikuttaminen, rikoksen vaikutukset uhriin sekä lasten asema oikeusprosessissa. (Oikeuspsykologian erikoistumiskoulutus, Åbo Akademi.)

5.3 Oikeuspsykologin virka-apu lapsirikostutkinnassa

Oikeuspsykologi antaa virka-apua poliisille lapsirikostutkinnassa kuulemalla lapsia sekä tekee rikosprosessiin lausuntoja. Oikeuspsykologi antaa virka-apua yleensä alle 18-vuotiaisiin kohdistuneissa rikosepäilyissä. (Kaunisto 2020, 8–9.)

Poliisihallituksen ohjeessa, aiheena ”Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa” on maininta, jonka mukaan: *”Poliisin tulee tehdä muiden viranomaisten kanssa yhteistyötä”* (POL-2019-34669, 10). Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa lapsirikostutkinnassa ei siis ole poliisin valinta, vaan se on säädetty tarkasti määräyksissä.

Poliisin viranomaisyhteistyö lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisen yksikön ja oikeuspsykologian yksikön kanssa on välttämätöntä lapsirikostutkinnassa. Tämä johtuu siitä, että lapsiin kohdistuneet

erilaiset väkivalta- ja seksuaalirikokset ovat vaativaa esitutkintaa ja tutkinta tulee ensisijaisesti hoitaa tiiminä tai parityöskentelyinä. ” (POL-2019-34669, 10.)

Jos lapsi kuullaan virka-apupyynnön perusteella lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisessa yksikössä, yksikkö haastattelee yleensä myös lapsen vanhemmat taustatietojen kartoittamiseksi (POL-2019-34669, 28–29).

Lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisilla yksiköillä on oltava käytössään tutkimuksissa tarvittava henkilöstö sekä tilat ja laitteet. Kyseisiä tutkimuksia tekeville henkilöille tulee olla tehtävän hoitamiseen tarvittava koulutus, ammattitaito sekä kokemus. Lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisen yksikön tekemät tutkimukset ja niihin kuuluvat lausunnot ovat poliisin virka-apupyynnön perusteella tehtävää esitutkintaa ja niiden lainmukaisuudesta ja oikeellisuudesta vastaa esitutkintaviranomaisena poliisi. (POL-2019-34669, 24.)

Salassapitosäännösten estämättä oikeuspsykologinen yksikkö voi luovuttaa tutkimuksessa kertyneet tiedot niitä pyytäneelle poliisille sekä syyttäjälle tai tuomioistuimelle. Sama koskee myös lapsen terveydentilaa koskevaa loppulausuntoa, jonka tutkimusyksikkö voi toimittaa vastaavaan terveydenhuollon toimintayksikköön, jos se katsotaan välttämättömäksi lapsen hoidon järjestämisen kannalta. (POL-2019-34669, 24–25.)

5.4 Lasten ja nuorten oikeuspsykiatriset yksiköt Suomessa

Lasten ja nuorten oikeuspsykiatriset yksiköt sijaitsevat yliopistollisten sairaaloiden yhteydessä ja jokaisella yksiköllä on oma erityisvastuualueensa. Osa yksiköistä sijaitsee fyysisesti sairaala-alueella, kun taas osalla on omat tilansa erillään muusta sairaalasta. Yksiköt kuuluvat hallinnollisesti oman sairaalansa lastenpsykiatrisen klinikkaan. (Julin 2018, 15.)

Lasten ja nuorten oikeuspsykiatristen yksiköiden tulee huolehtia oman alueensa erikoissairaanhoidolaissa tarkoitettua lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen tutkimuksen järjestämisestä. (POL-2019-34669, 24.)

Suomessa on yhteensä viidessä kaupungissa lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisia yksiköitä:

Oulussa (OYS), jonka erityisvastuualueisiin ja sairaanhoitopiireihin kuuluvat Pohjois-Pohjanmaa, Länsi-Pohja, Lappi, Kainuu sekä Keski-Pohjanmaa.

Turussa (TYKS), jonka erityisvastuualueisiin ja sairaanhoitopiireihin kuuluvat Vaasa, Varsinais-Suomi sekä Satakunta.

Kuopiossa (KYS), jonka erityisvastuualueisiin ja sairaanhoitopiireihin kuuluvat Pohjois-Savo, Etelä-Savo, Itä-Savo, Keski-Suomi ja Pohjois-Karjala.

Tampereella (TAYS), jonka erityisvastuualueisiin ja sairaanhoitopiireihin kuuluvat Pirkanmaa, Etelä-Pohjanmaa, Kanta-Häme sekä Päijät-Häme.

Helsingissä (HYKS), jonka erityisvastuualueisiin ja sairaanhoitopiireihin kuuluvat Helsinki ja Uusimaan alue, Etelä-Karjala sekä Kymenlaakso.

(Lähde: Julin 2018, 17.)

Kaikki oikeuspsykologisessa yksikössä tehdyt tutkimukset ovat osa poliisin esitutkintaa ja tutkimukset tehdään virka-apupyynnöistä, jotka poliisi, syyttäjä tai tuomioistuin yksikölle lähettää (Kaunisto 2020).

Oikeuspsykologisen yksikön tarkoituksena on tuottaa puolueettomasti tietoa rikosepäilyyn liittyen, jotta jokaisen asianosaisena olevan oikeusturva toteutuisi esitutkinnassa mahdollisimman hyvin. Asianosaisiin kuuluvat siis asianomistaja, epäilty sekä muut asiassa osaisena olevat. (Kaunisto 2020.)

6 HAASTATTELUT

Haastatteluiden tavoitteena oli kartoittaa niin poliisin kuin psykologin tietoa tämänhetkisestä lapsirikostutkinnasta ja sitä, millä tavoin lapsirikostutkintaa voidaan kehittää. Toteutuuko lapsen etu nyt parhaimmalla mahdollisella tavalla, vai tarvitaanko muutosta? Tutkin asiaa molempien viranomaisien näkökulmista, haastateltavien omien kokemusten perusteella, kuinka he yhteistyön toimivuuden lapsen edun kannalta tällä hetkellä kokevat. Keskityin haastatteluissa myös, millä tavoin poliisin ja psykologin yhteistyö on kehittynyt viime vuosien ja vuosikymmenien aikana.

Opinnäytetyö toteutettiin tutkimuksellisesti, tarkemmin ottaen laadullisena tutkimuksena. Kyseessä on teemahaastattelu, jossa haastateltiin kahta oikeuspsykologia Kuopion lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisesta yksiköstä, jotka antavat virka-apua poliisille lapsirikostutkinnassa. Tutkimukseen haastateltiin myös kolmea poliisia, jotka tekevät tai ovat tehneet uransa aikana lapsirikostutkintaa Jyväskylän poliisiasemalla. Osa haastateltavistani olivat koulutukseltaan sekä poliiseja, että psykologeja, joka tuo molempia näkökulmia esille.

Haastattelut toteutettiin niin, että psykologit haastateltiin erikseen ja poliisit erikseen. Tämä johtuu siitä, että pienemmissä ryhmissä oli helpompi saada aikaan syvempi keskustelu. Toiseksi poliisien ja psykologien haastattelu yhdessä olisi ollut vaikeaa, sillä he työskentelevät eri kaupungeissa, mikä olisi tehnyt yhdessä ryhmässä toteutettavasta haastattelusta tarpeettoman hankalaa.

Haastattelut suoritettiin eri kaupungeissa, koska Jyväskylä kuuluu Kuopion lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisen yksikön vastuualueeseen virka-avun antamisessa. Tämä tarkoittaa sitä, että poliisit työskentelivät Jyväskylässä ja virka-apua antavat oikeuspsykologit Kuopiossa.

Haastateltaville lähetettiin haastattelukysymykset etukäteen, joihin he olivat päässeet jo etukäteen tutustumaan. Alustavia haastattelukysymyksiä oli 11 kappaletta. Haastatteluiden jälkeen äänitteet litteroitiin.

Tutkimuksessa halutaan korostaa, että tutkimustulokset ovat peräisin Kuopion lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisessa yksikössä työskenteleviltä oikeuspsykologeilta sekä Jyväskylässä työskenteleviltä poliiseilta. Haastateltavien vastauksia ei voi siis yleistää, vaan tässä tutkimuksessa on vain edellä mainittujen haastateltavien näkökulmia, mielipiteitä ja ajatuksia yhteistyöstä sekä lapsirikostutkinnan laadusta.

6.1 Haastateltavat

Haastateltavat pysyvät anonyymeinä, eikä heidän nimiään tuoda esille tutkimuksessa.

Toinen haastateltavista oikeuspsykologeista on tehnyt jo pitkän uran lapsirikostutkinnan apuna ja toinen haastateltavista on koulutukseltaan sekä psykologi, että poliisi. Haastattelu toteutettiin Kuopion lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisessa yksikössä. Molemmat haastateltavista psykologeista ovat käyneet oikeuspsykologian erityiskoulutuksen ja työskentelevät oikeuspsykologeina.

Poliisista valittiin kolme tutkijaa, jotka tekevät tai ovat tehneet lapsirikostutkintaa Jyväskylän poliisi-
asemalla. Jokaisella tutkijalla on yli 10 vuoden kokemus poliisin töistä, kahdella heistä on kertynyt runsaasti kokemusta myös lapsirikostutkinnasta, toisella jopa tutkinnanjohtajan roolissa. Kolmas haastateltava on myös tehnyt lapsirikostutkintaa aikaisemmin, mutta nyt siirtynyt jo toisiin tehtäviin saman organisaation sisällä. Hänellä on sekä poliisin että psykologin koulutus. Haastattelu toteutettiin Jyväskylän poliisiasemalla.

Nämä haastateltavat valittiin tutkimukseen haastateltaviksi, koska heillä uskotaan olevan paljon kattavaa tietoa tutkimukseen liittyviin kysymyksiin sekä heillä on laajasti kokemusta niin lapsirikostutkinnasta kuin yhteistyöstä. Haastattelutilanteessa tarkoituksena on herättää keskustelua ammattilaisten keskuudessa siitä, kuinka he itse lapsirikostutkinnan ja yhteistyön tällä kokevat ja kuinka sitä voitaisiin kehittää. Haastateltavilta oli myös tarkoitus kerätä mahdollisimman laajasti erilaisia näkökulmia aiheeseen.

6.2 Tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen keskeisiä tutkimuskysymyksiä olivat, kuinka lapsen etu toteutuu tällä hetkellä rikostutkinnassa sekä poliisin että psykologin näkökulmasta ja kuinka lapsirikostutkintaa tulisi kehittää näiden viranomaisten näkökulmista niin, että se palvelisi entistä enemmän lapsen etua. Tutkimuksessa kartoitetaan myös yhteistyön kehittymistä viimevuosien aikana, tällä hetkellä ja miten sitä voitaisiin tulevaisuudessa parantaa.

Tutkimuskysymykset laadittiin siltä pohjalta, että nämä kysymykset ovat keskeisiä lapsirikostutkinnan kannalta. Lapsirikostutkinnan tulisi toimia lapsen etu edellä. Mitä se tarkoittaa? Tavoitteena on saada haastatteluissa kysytyjen kysymysten pohjalta syvällisempää keskustelua ja pohdintaa aiheesta niin, että mahdollisimman laajasti eri näkökulmat tulisivat esille ja niiden pohjalta pystyttäisiin ymmärtämään asia kokonaisuudessaan. Tästä syystä valitsin haastateltavaksi myös sellaisia ihmisiä, joilla on molempien toimijoiden näkökulmia aiheeseen liittyen.

6.3 Psykologien ryhmähaastattelu

Psykologien ryhmähaastattelu toteutettiin Kuopion lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisessa yksikössä elokuussa 2021.

Haastattelu alkoi peruskysymyksillä, joissa käsiteltiin muun muassa haastateltavien työkokemusta. Haastateltavista toinen on työskennellyt psykologina vuodesta 1995, oikeuspsykologin töitä hän on tehnyt vuodesta 2009. Hänellä on laaja kokemus erilaisista ja eri-ikäisistä ihmisistä. Hän kertoo päätyneensä oikeuspsykologiksi ja antamaan poliisille virka-apuna ”vahingossa” ja tuolloin hänen mukaansa heillä oli pieni työryhmä, johon kuuluivat toimistosihteerit, lääkäri, sosiaalityöntekijä sekä kaksi psykologia. Hän kertoi, että kysyttäessä hän kauhisteli, olisiko hänestä sellaiseen työhön. Siinä työssä hän on kuitenkin siitä asti pysynyt. Tuolloin ei koulutettu erikseen, kuinka lasta haastatellaan, vaan hän sai pienimuotoisen perehdytyksen toiselta psykologilta. Tärkein ohje, jonka hän sai, oli ettei lasta tule johdatella. Hän itse tuolloin kovasti pohti, kuinka asioita voidaan kysellä johdattelematta.

Toinen haastateltavista kertoo, että on valmistunut psykologiksi vuonna 2012 ja toiminut siitä lähtien psykologina. Oikeuspsykologisessa yksikössä hän on työskennellyt kuusi vuotta, vuodesta 2015. Hän on samalla myös opiskellut poliisikoulussa ja valmistunut sieltä samoihin aikoihin, kuin psykologiksi. Valmistumisen jälkeen hän on työskennellyt psykologina, mutta on nyt siirtymässä syksyllä 2021 Itä-Suomen poliisilaitokselle poliisiin kehittämään lapsirikostutkintaa.

Mitä kaikkea oikeuspsykologi tekee lapsirikostutkinnassa?

Poliisin virka-apupyynnön saapuessa lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisessa yksikössä jaetaan tiimin kesken juttu, johon tulee kaksi psykologia mukaan, kaksi sosiaalityöntekijää, sekä lääkäri, joka on joko somaattinen lääkäri tai lastenpsykiatri, joka tarkastaa lapsen taustat ja miettii prosessinjalkeista lasten- tai nuortenpsykiatrian lähetteen tarpeellisuutta lapselle. On olemassa työparimalli, joka koostuu sosiaalityöntekijästä ja psykologista, joka vie prosessin alusta loppuun ja kirjoittaa lausunnon.

Virka-avun saavuttua poliisin kanssa sovitaan verkostoneuvottelu, johon osallistuu lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisen yksikön henkilöstöä, poliisi, poliisin sosiaalityöntekijä, kunnan tai lastensuojelun sosiaalityöntekijä, sekä toisinaan avustaja ja syyttäjä. Siellä jaetaan viranomaisten kesken tärkeitä taustatietoja lapseen ja tämän perheeseen liittyen. Virka-apupyynnön perusteella lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisella yksiköllä on laaja tiedonsaantioikeus ja lapsesta tilataan kaikki saatavilla olevat asiakirjat.

Kun lapsi on haastateltu, lapsen haastattelu litteroidaan lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisessa yksikössä. Haastattelu litteroidaan sanasta sanaan, mitä lapsi on kertonut ja minkälaisia kysymyksiä lapselle on esitetty. Tästä tehdään lausunto, johon sisältyy tietoja taustoista, rikosepäilyistä, perheestä, haastattelun läpikäymistä, sekä analysoidaan kysymyksiä, joita lapsen haastattelussa on esitetty.

Lapsen haastattelun lisäksi myös lapsen vanhemmat tai ”lähiaikuiset” tavataan. Tapaamisessa mukana on sosiaalityöntekijä, joka on vastuussa vanhempien haastattelussa. Nykyään sosiaalityöntekijä ja psykologi tapaavat vanhemmat yhdessä. Yleensä vanhemman ollessa epäillyn asemassa poliisi on jo kuullut vanhemman. Lapsen vanhempien tapaamisen tarkoituksena on selvittää heidän ajatuksiaan, kokemuksia prosessista ja kuinka raskas se on ollut ja millä tavalla vaikuttanut perheeseen. Tapaaminen sisältää psyykkistä kannustamista, mahdollista hoitoon ohjaamista sekä tukikeskustelujen antamista.

Haastateltavien mukaan hankalin osuus lausunnon tekemisessä on luotettavuuden arviointi. Luotettavuuden arvioinnissa tulee muun muassa analysoida lapsen haastattelua, onko lasta johdateltu ja mikä vaikuttaa siihen, että lapsi kertoo asiasta tietyllä tavalla, kauan tapahtumasta on kulunut aikaa, muistaako lapsi tapahtuman vielä, lapsen ikää ja onko lapsen kehityksessä jotain erityistä. Myös esimerkiksi huoltoriidat ja vanhempien keskinäiset välit voivat vaikuttaa lapsen kertomaan, jos lasta on kotona johdateltu tai tahallaan manipuloitu. Kyseessä voi myös olla väärinkäsitys, jossa todellisuudessa mitään ei ole tapahtunutkaan. Haastateltavien mukaan luotettavuuden arviointi on hankalaa juuri tämän hyvin monipuolisen asioiden käsittelyn takia, koska siinä tulee ottaa hyvin laajasti asioita huomioon. Tutkimusprosessin jälkeen on yleensä palautteenanto, jossa poliisilta on saatu rikosprosessin tutkinnan jälkeen lupa, jolloin tavataan lapsen vanhemmat tai esimerkiksi sijaisvanhemmat.

Haastateltavat näkevät tärkeänä kehityskohteenaan palautteen kehittämisen. Haastateltavat kokevat tärkeänä perheen informoimisen tapahtuneesta, kertoa omasta yksiköstään sekä antaa vanhemmille mahdollisuuden esittää kysymyksiä ja mahdollisesti tarjota perheelle jatkohoitoa ja järjestää sitä.

Virka-avun lisäksi haastateltavat kertovat, että heidän työhönsä kuuluu myös poliisien työnohjausta. Työnohjauksessa oikeuspsykologit opettavat poliiseille haastattelutekniikoita lapsen haastatteluun liittyen. Työnohjauksessa psykologit tutustuvat poliisien erilaisiin case-tapauksiin ja litterointeihin, joita he kommentoivat ja käyvät läpi heidän kanssaan. Toisinaan koulutusta on myös annettu yksittäiselle tutkijalle, joka on lähettänyt oikeuspsykologille litteroinnin ja se lähetetään lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisen yksiköstä kommentoituna takaisin poliisille.

Oikeuspsykologin koulutuksesta keskustellessa selvisi, että ennen oikeuspsykologiksi kouluttautumista tulee olla psykologian peruskoulutus pohjalla. Vuonna 2010 on aloitettu lapsen haastattelukurssi, jonka jälkeen on alettu järjestämään oikeuspsykologian erikoistumiskoulutusta. Oikeuspsykologian erikoistumiskoulutus on laaja ja siihen osallistuu asianajajia, oikeusoppineita, psykologeja ja sosiaalityöntekijöitä. Koulutuksessa opitaan ja käydään läpi yhteistyötä sekä miten oikeuspsykologinen tutkimus lasten ja nuorten kohdalla etenee. Koulutuksessa on myös syyttäjiä, tuomareita ja poliiseja, jotka tuovat oman näkökulmansa siihen, miltä tapaukset näyttävät oikeuden näkökulmasta.

Mitä haasteita lapsirikostutkinnassa on tällä hetkellä psykologin näkökulmasta?

Haastateltavien mukaan oikeuspsykologien näkökulmasta lapsirikostutkinnassa ei ole suuria haasteita tällä hetkellä. Kun miettii lapsirikostutkintaa yleisellä tasolla, haastateltavat nostavat esille lapsirikostutkinnan hyvin pitkät tutkinta-ajat. Heidän mielestään prosessi kestää kohtuuttoman kauan perheille, varsinkin, jos asia menee oikeuteen asti. Jos asiassa menee vuosikausia, heidän sanojansa lainaten, perheet ovat ”löysässä hirressä” prosessin aikana. Tämä johtuu siitä, että ei tiedä, kuinka prosessi jatkuu ja kuinka ajan saa kulumaan prosessin aikana. Heidän mielestään olisi hyvä saada tutkinta tiiviimpään pakettiin, jolloin poliisi ehtisi kuulemaan epäiltykin mahdollisimman pian. On myös varauduttava siihen, että epäilty tahtoo esittää vastakysymyksiä asianomistajalle, jolloin pitää sopia aina uusi haastattelukerta. On haastavaa saada tutkinta tiiviiseen pakettiin, kun se kestää niin kauan. Jos haastattelussa tulee ilmi uutta tietoa, epäillyllä on oikeus katsoa haastattelu ja esittää lisäkysymyksiä.

Haastateltavat nostavat esille poliisissa olevat resurssiongelmat, joiden takia poliisi ei yksinkertaisesti kerkeä kuulemaan asianosaisia niin nopeasti, kuin olisi tarpeellista. Pahimmassa tapauksessa lapsia joudutaan odottamaan yli puoli vuotta, kun lapsi joudutaan haastattelemaan uudestaan samaan juttuun. Sama pätee, jos syyttäjä lähettää lisätutkintapyynnön juttuun, joka on ollut syyttäjän pöydällä jo pitkän aikaa. Lapsi saatetaan pahimmassa tapauksessa joutua haastattelemaan uudestaan yli puolentoista vuoden kuluttua.

Haastattelussa selvisi, että lapsia useimmiten kuullaan yhteen rikosasiaan 1–3 kertaa. On myös mahdollista, että haastattelukertoja tulee useampikin. Jos epäilty on perheen sisältä, vaikka jompikumpi vanhempi, lapsen haastattelu saatetaan toteuttaa yllätyksellisesti. Se tarkoittaa, että lapsen edunvalvojan suostumuksella lapsi haetaan haastatteluun ilman, että vanhemmat ovat siitä tietoisia. Kuitenkin haastattelusta on ilmoitettava vanhemmille heti, kun lapsi on haastateltu. Tässäkin haastateltavat nostavat esille luotettavuuden arvioinnin. Jos lapsi joudutaan haastattelemaan uudestaan, ovat vanhemmat ensimmäisen haastattelun jälkeen voineet vaikuttaa lapseen, joka voi taas vaikuttaa lapsen kertomaan uudessa haastattelussa.

Millä tavoin psykologin ja poliisin välistä yhteistyötä voitaisiin kehittää, ja miten se on kehittynyt vuosien saatossa?

Kysyttäessä haastateltavilta psykologin ja poliisin välisestä yhteistyöstä ja sen kehittämisestä, vastaukseksi tuli yhtenäinen vastaus: Tällä hetkellä yhteistyö toimii hyvin, eikä erityisiä kehittämideoita tule ilmi.

Vuosien saatossa yhteistyö poliisin ja psykologin välillä lapsirikostutkinnassa on kehittynyt huimaa vauhtia. Aikaisemmin yhteistyö oli ainoastaan virka-apupyynnön lähettäminen, viranomaisneuvottelu ja haastattelu, eikä sen lisäksi oikeastaan mitään. Aikaisemmin oikeuspsykologit eivät haastatelleet lapsia poliisiasemilla ollenkaan, vaan lapset kuljetettiin pitkästäkin matkasta lasten ja nuorten oikeuspsykiatriseen yksikköön haastateltaviksi. Lapsen saattoi kuljettaa joko vanhemmat, lastensuojelu tai jopa poliisi. Lapsia kuljetettiin Kuopion lasten ja nuorten oikeuspsykiatriseen yksikköön monen sadan kilometrin päästä ja toisinaan vanhemmille soitettiin matkalta, että lastasi vieään Kuopioon, meillä on tällainen rikosepäily käsillä.

Nykyään oikeuspsykologit käyvät poliisiasemilla kuulemassa lapsia ja voivat järjestää ”urakkapäiviä”, jolloin psykologit saattavat mennä poliisiasemalle 3–4 päiväksi ja haastattelevat lapsia. Tuolloin myös poliisin lapsirikostutkijat ovat sidottuja niihin juttuihin, eikä heitä voi irrottaa niistä.

Nyt yhteistyötä on enemmän ja poliisi on myös enemmän tietoinen oikeuspsykologin työstä, sekä näiden viranomaisten välillä järjestetään yhteisiä suunnittelupäiviä sekä tapaamisia.

Suunnittelupäivillä pyritään kehittämään eri poliisiasemien yhteistyötä lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisen yksikön kanssa ja tarkoituksena on lisätä tietoisuutta toistensa työstä, jotta yhteistyöstä tulisi välittömämpää, jouhevampaa sekä ”tutumpaa”. Tällainen yhteistyö voisi tässä tapauksessa tarkoittaa esimerkiksi sitä, että oikeuspsykologi voi suoraan soittaa poliisille tai toisinpäin, jos on kysyttävää erilaisiin juttuihin liittyen tai pyydetään esimerkiksi litterointia nopealla aikataululla.

Uutena asiana muutamalle paikkakunnalle lapsirikostutkintaan ja yhteistyöhön on tullut myös seulakäytäntö, jossa yhdessä eri viranomaisten kesken seulotaan niin sanotusti ”harmaalla alueella” olevia juttuja ja mietitään, tuleeko niistä tutkintaa vai ei. Vaikka kyseiset rikosasiat on poliisissa jo esikäsitelty, poliisilla on myös niitä juttuja, joissa haluaa konsultoida ja miettiä tapausta moniammatillisesti. Seulassa mukana poliisin lisäksi on psykologi, sosiaalityöntekijä sekä lääkäri tai sairaanhoitaja, välillä myös syyttäjät.

Myös yhteiset koulutukset ovat tuoneet poliisia ja oikeuspsykologia lähemmäs toisiaan. Kun koulutuksessa on tutustuttu poliisin toimintaan ja yksittäisiin poliiseihin, on apua helpompi pyytää matallalla kynnyksellä. Huimaa kehitystä on tapahtunut haastateltavien mukaan vuodesta 2015 lähtien.

Viimeisen muutaman vuoden aikana uusia toimintamalleja on kehittynyt, sekä on ehdotettu uusien toimintamallien kehittämistä, kuinka oikeuspsykologit voisivat auttaa poliiseja lasten haastatteluissa seuraamalla haastattelua ja suunnitella lapsen haastattelurunkoa.

Toteutuuko lapsen etu tällä hetkellä lapsirikostutkinnassa parhaalla mahdollisella tavalla psykologin näkökulmasta ja miten sitä voitaisiin parantaa?

Haastateltavat nostavat tässä kysymyksessä esille pitkät tutkinta-ajat, jotka eivät ole millään tavalla lapsen edun mukaisia. Keskustellessa pohdittavaksi asiaksi nousi myös, että tulee miettiä sitä, onko lapsen edun mukaista edes lähteä tietynlaisissa asioissa kuulemaan lasta. Jos lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisesta yksiköstä ei pyydetä virka-apua ja poliisi on kuullut jo lapsen, niin ei se aina ole lapsen etu.

Kysymykseen on haastava vastata, koska lapsen etua ja edun toteutumista on vaikea arvioida. Kysymystä ja lapsen etua mietittäessä tulee ottaa huomioon kaikki lapseen liittyvät asiat. Lapsen etua mietittäessä tulee miettiä myös koko perheen etua. Esimerkkinä tämä prosessi ja sen pituus, koko perheen edun mukaista olisi saada tutkinta nopeasti suoritettua. Haastateltavat nostavat kysymystä mietittäessä esille lapsen perheen auttamisen ja sen vaikutuksen myös lapsen etuun.

Rikosepäily voi olla hyvinkin toissijainen asia perheen ongelmassa, ja on erittäin tärkeää auttaa perhettä rikosprosessin aikana sen lisäksi, että lapsi kuullaan rikosasiassa. Myös esimerkkinä tukistamisrikosepäilyssä, jos perhe saa muutaman sadan euron sakon sekä heille aiheutuu muita kuluja rikosprosessista, se tulee huonotuloiselle perheelle taloudellisesti hyvin kalliiksi. Haastateltavat miettivät rikosprosessin negatiivista vaikutusta perheeseen ja pohtivat sitä, voisiko sellaisia asioita käsitellä muutoin. Tämä herättää ristiriitaisia ajatuksia myös haastateltavissa, koska tukistaminen on kiellettyä, mutta mietittäessä jälkiseurauksia perheelle voivat ne olla hyvinkin haitalliset. Kysymykseksi nousee, mikä on perheen etu? Lapsi kuitenkin yleensä tulee jatkamaan elämäänsä samassa perheessä, joten auttaako rikosprosessi perhettä ja perheen tulevaisuutta.

Millä tavoin perhettä autetaan rikostutkinnassa?

Avun tarjoaminen on hyvinkin työntekijästä riippuvaa. Osa poliiseista ottaa perheen auttamisen erittäin hyvin huomioon, toiset eivät niinkään. Yleensä prosessissa on mukana myös lastensuojelu, joka lähtee viemään perheen asioita eteenpäin. Jos lastensuojelu on päättänyt asiakkuuden ja todennut, ettei lastensuojelulle ole tarvetta, perhe on saattanut jäädä yksin. Haastateltavat palaavat palautteeseen, joka käydään rikosprosessin jälkeen vanhempien kanssa: sen tarkoituksena on huolehtia, ettei perhe jää yksin ja heille tarjotaan tukea. Monesti myös perheissä, joissa esimerkiksi kuritusväkivaltaepäily tulee ilmi, vanhemmilla voi olla tietämättömyyttä tai jaksamattomuutta asiaa kohtaan. Tuolloin on tärkeää ohjata perhettä avun piiriin ja opastaa heitä.

Miten lapsen haastattelu toteutuu ja mitä kaikkea siihen sisältyy? Mitä kaikkea haastattelijan tulee ottaa huomioon ja käyttääkö NICHD-runkoa?

Oikeuspsykologit käyttävät lasta haastattelussa NICHD-runkoa. Lyhykäisyydessään haastateltavat kertovat, että lapsen haastattelu toteutuu niin, että NICHD-rungon mukaisesti mennään asia kerrallaan läpi. Ensin kerrotaan lapselle tilasta, jossa lapsi haastatellaan. Tämän jälkeen kerrotaan, että haastattelu kuvataan ja ketkä ovat seuraamassa haastattelua seurantahuoneessa, ja miksi. Poliisi on aina myös seuraamassa, ja sekin kerrotaan lapselle. Lapselle kerrotaan myös, että jossain kohtaa haastattelua pidetään tauko. Tauon aikana haastattelija käy seurantahuoneessa ja kysyy seuraajilta, onko hän kysynyt kaiken ja tuleeko mieleen muuta kysyttävää. On tärkeä painottaa lapselle, ettei häntä epäillä mistään. Lapsen haastattelussa on myös otettava huomioon lapsen ikä ja ajankohta, jolloin lasta ollaan haastattelemassa. Pientä lasta ei saa haastatella päiväuniaikaan eikä lounasaikaan.

Tärkeä vaihe haastattelua on tutustumisvaihe, koska tutkitusti kontaktin luominen lapseen on hyvin olennainen ja tärkeä luoda, ennen kuin voidaan siirtyä rikosepäilyyn. Jos kontaktia ei pysty luomaan, ei pitäisi mennä eteenpäin. Joskus lapsen kanssa saattaa olla sellaisia käyntejä, joissa lapseen ainoastaan tutustutaan ja luodaan kontakti. Tämä tulee kyseeseen esimerkiksi silloin, jos lapsi on kovin niukka tai pelokas, eikä keskustelu tunnu lähtevän siivilleen. Tällainen on melko harvinaista, mutta mahdollista kuitenkin. Tutustumisvaiheessa puhutaan asioista, joista lapsi haluaa puhua, esimerkiksi mistä lapsi pitää ja mistä hän haluaa puhua.

Tutustumisvaiheen jälkeen lapselle kerrotaan haastattelun säännöt sekä oikeudet ja velvollisuudet lapsen tasoisesti. Lapselta on esimerkiksi hyvä kysyä, tietääkö mitä valehtelu tarkoittaa ja tarvittaessa haastattelija selittää sen. Lapselle on myös ilmoitettava, että lapsen ei ole pakko kertoa mitään, jos ei halua, eikä lapsi saa lähteä arvailemaan vastauksia, joihin ei tiedä vastausta. On tärkeä tässä vaiheessa ottaa huomioon lapsen tai nuoren ikä ja kehitys, millä tavoin lapselle puhuu ja millä tavoin asiat selitetään.

Sääntöjen, oikeuksien ja velvollisuuksien kertomisen jälkeen lapselle tehdään harjoitushaastattelu. Sillä selvitetään, onko lapsi ymmärtänyt säännöt, oikeudet ja velvollisuudet, sekä otetaan selvää millä tavoin lapsi kykenee puhumaan haastattelussa. Harjoitushaastattelussa aiheeksi valitaan sellainen, josta lapsi muistaa mahdollisimman paljon. Tavoitteena olisi, että lapsi kertoisi avoimesti ja yksityiskohtaisesti tapahtumista sen mitä muistaa ilman, että haastattelijan tarvitsisi koko ajan kysyä lapselta lisää kysymyksiä. Jos lapsi ei pysty avoimesti kertomaan asioita, haastattelijan tulee kysyä tarkentavia kysymyksiä, mikä tulee ottaa huomioon luotettavuuden arvioinnissa. Jos lapsi ei osaa tai kykene kertomaan asioista, tai on esimerkiksi todella levoton, haastattelu saatetaan päättää siihen.

Varsinaisessa haastattelussa tulee olla varovainen, ettei lasta johdattele millään tavalla. Johdatte-
lua voi olla monenlaista. Johdattelua voi olla kysymyksessä, esimerkkinä: ”Löikö isä sinua?”. Joh-
dattelua voi myös tapahtua esimerkiksi eleillä, reagoiessa lapsen vastaukseen epänormaalilla ta-
valla. Jos lapsi on kovin itkuinen, eikä halua puhua, ei lasta saa painostaa ja haastattelu tulee päät-
tää. Tässä tulee esille lapsen etu, jos lapsi ei halua puhua niin lapsella on siihen oikeus. Lapselta
voi kysyä, miksei hän halua kertoa, keskustella muista asioista ja tämän jälkeen vielä yrittää palata
rikosasiaan, mutta jos lapsi ei vielääkään halua puhua, niin sitten on lopetettava.

Haastateltavat kertovat, että he haastattelevat lapsia 4- vuotiaasta teini-ikäiseen asti. Toisinaan he
ovat haastatelleet myös parikymppisiä kehitysvammaisia ihmisiä. Yleensä poliisi kuulustelee kou-
luikäiset lapset, ellei lapsella ole erityistä syytä sille, miksei näin pystytä toimimaan. Lapsella ol-
lessa esimerkiksi psyykinen tai kielellinen ongelma, lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian yksikkö
haastattelee tällöin lapsen. Lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisessa yksikössä eniten on esikou-
luikäisiä ja alakouluikäisiä lapsia ja seksuaalirikosepäilyissä myös teinejäkin. Myös psyykkisiä pul-
mia, hankalaa taustaa tai vanhempien huoltoriitaa omaavia lapsia ja nuoria tulee lasten ja nuorten
oikeuspsykiatrian haastateltavaksi, vaikka lapsella ei olisi minkäänlaista kehityksellistä tai psyyk-
kistä ongelmaa.

*Millä tavoin yhteistyö auttaa lasta, joka on kokenut jotain traumaattista? Millä tavoin lasta autetaan
ja tuetaan rikostutkinnassa?*

Haastateltavien mukaan tämä on asia, johon paneudutaan nykyään entistä enemmän. On tärkeää,
että lapsi ja koko perhe saa tukea. Haastatteluun saapuessa lapsen taustatiedoista saadaan sel-
ville, minkälainen lapsi on kyseessä ja saadaan selville, jos lapsi on esimerkiksi ollut nuoriso- tai
lastenpsykiatrilla. Lapsi saattaa olla sellaisessa henkisessä tilassa, ettei haastattelua voida suorit-
taa. Tällöin odotetaan, että lapsi on henkisesti valmis haastatteluun.

Haastattelun aikana pyritään parhaan mukaan kannattelemaan lasta ja tehdään tilasta mahdolli-
simman turvallinen. Lapselle annetaan tilaa kertoa asioista omassa tahdissaan ja pitää taukoa tar-
peen tullen. Haastattelun jälkeen turvataan lapsen avunsaanti ja varmistutaan, että lapsen on tur-
vallista palata kotiin. Tässä lastensuojelun rooli on erittäin tärkeä.

Haastattelussa nousi esille myös se, ettei rikosepäily mahdollisesti ole se lapsen traumaattisin ko-
kemus, vaan lapsi on voinut kokea jotain traumaattisempaa menneisyydessään. Rikosprosessi voi
siis olla lapselle pelkkä pikkusiivu. Vanhempien ristiriitaiset välit, vanhempien välinen väkivalta, ma-
nipulointi ero- tai riitatilanteissa, voivat vaikuttaa lapseen hyvin vahvasti. Lapsi voi kokea traumaat-
tisesti myös somaattiset asiat, jos esimerkiksi lapsen terveydentilasta ei ole pidetty huolta. Jos lap-
sella on aikaisempia traumoja, niihin puututaan, vaikkei se suoraan liittyisi nyt tutkittavana liittyvään

asiaan. Lapselle mahdollisesti laitetaan lähete terapiaan tai ohjataan tarvittaessa esimerkiksi hammaslääkäriin.

Haastattelussa pohdittiin myös sitä, jos lapsi on esimerkiksi syntynyt sota-alueella ja kokenut sodan tapahtumia. Suomeen muutettuaan vanhempien lapseen kohdistama väkivalta ei saata lapsesta tuntua miltään. Trauma siitä voi siis olla paljon pienempi, kuin mitä lapsi on joutunut kokemaan aikaisemmin. Kulttuuri vaikuttaa lapseen hyvin vahvasti.

BARNAHUS-hanke on verkkokoulutus netissä lasten kaltoinkohtelusta, joka on kaikkien käytettävissä. Sen saa suorittaa omaan tahtiin. Sen avulla pyritään auttaa ihmisiä ymmärtämään, millä tavoin lasten kaltoinkohtelu voi näyttäytyä. Barnahus-hanke pyrkii kehittämään perheiden ohjausta ja heidän tuen saantia rikosprosessin jälkeen. Verkkokoulutus sisältää hyvin laajasti tietoa ja kaikkea aiheeseen liittyvää pyritään ottaa siinä huomioon.

Pitäisikö teidän mielestänne poliisiorganisaatioon palkata psykologeja työskentelemään lapsirikostutkinnassa vai koetteko tämänhetkisen virka-avun riittävänä? Mitä ovat palkkaamisen hyvät ja huonot puolet?

Toinen haastateltavista kertoo, että olisi kiinnostunut tällaisesta työstä. Pääkaupunkiseudulla oikeuspsykologi ja sosiaalityöntekijä menevät välillä poliisiasemalle töihin määrätyksi ajaksi, yleensä noin muutamaksi kuukaudeksi. Tämä on koettu hyödylliseksi, koska siinä näkee millaista poliisin työ on ja mitä siitä voisi oppia. Haastateltavat pohtivat myös sitä, että siinä näkisi, onko heillä liialliset odotukset poliisia kohtaan, kun ei mahdollisesti ymmärretä poliisin vajavaisia resursseja.

Haastateltavat myös miettivät, että tällainen työmuoto voisi helpottaa monella tavalla tutkintaa ja yhteistyötä. Lapsirikostutkinnasta voisi tällä tavoin tulla jouhevampaa, tehokkaampaa ja nopeampaa, jonka ansiosta tutkinta-ajat voisivat lyhentyä. Puheenaiheeksi nousee tässäkin kysymyksessä oikeuspsykologien tekemät 20 sivun mittaiset lausunnot, jotka tällä työtavalla voisi tarpeen tullen tietynlaisissa jutuissa muuttaa esimerkiksi yhteenvedoiksi. Lausunnot vievät oikeuspsykologeilta hyvin paljon työaika. Haastateltavat uskovat vahvasti, että tämä helpottaisi yhteistyötä sekä sen avulla moni asia sujuisi mahdollisesti jouhevammin. Myös se olisi haastateltavien mukaan positiiivista, jos poliisit ja psykologit olisivat lähempänä toisiaan, joka helpottaisi huomattavasti tiedonvaihtoa viranomaisten keskuudessa.

Esille nousee taas aikaisemmin mainittu pääkaupunkiseudulla toteutuva työpari-malli, jossa psykologi ja sosiaalityöntekijä tekevät muutaman kuukauden työpätkän poliisiasemalla. Se on koettu silmiä avaavaksi ja hyväksi ideaksi. Työmuoto säästää oikeuspsykologia monelta turhalta työltä ja lievempiin juttuihin voidaan tehdä yhteenveto lausunnon sijasta.

Haastattelussa esille nousee oikeuspsykologien ajatukset myös siitä, jos he voisivat käyttää psykologista tietoaan apuna myös muissa poliisin tehtävissä lapsirikostutinnan ulkopuolellakin. Esimerkiksi epäillyn kuulustelussa taikka kehitysvammaisen ihmisen kuulustelussa.

Pidätkö tätä tutkimusta tarpeellisena?

Yhtenäinen vastaus kysymykseen oli positiivinen; Kyllä. Lapsirikostutkinta on vasta viime vuosina kehittynyt huomasti. Myös toinen haastateltavista, toiselta koulutukseltaan poliisi muistelee omia opiskeluaikojaan Poliisiammattikorkeakoulussa ja miettii, kuinka vähän silloin hänen aikaansa lapsirikostutkintaa käsiteltiin koulussa.

Aihe koetaan hyväksi, koska nykyään osataan käyttää paljon oikeuspsykologeja apuna, mutta enemmänkin pystyisi. Haastateltavat ovat tyytyväisiä, että mahdollisesti tämän tutkimuksen avulla he saavat enemmän näkyvyyttä.

6.4 Poliisien ryhmähaastattelu

Tämä haastattelu toteutettiin Jyväskylän poliisiasemalla elokuussa 2021.

Alkuun haastattelussa kysyttiin haastateltavien työkokemusta poliisissa sekä lapsirikostutkinnassa. Kaksi haastateltavista on työskennellyt poliisissa 12 vuoden ajan ja kolmas 15 vuoden ajan. Lapsirikostutkintaa yksi haastateltavista on tehnyt koko uransa poliisissa. Kahdella muulla haastateltavista on taas enemmän kokemusta myös organisaation muista tehtävistä, muun muassa kenttätöistä, ennalta estävästä toiminnasta ja perheväkivaltaryhmästä. Yksi haastateltavista on nyt vaihtanut pois lapsirikostutkinnasta, joten hän ei kyennyt jokaiseen haastattelussa esitettyyn kysymykseen vastaamaan.

Mitä haasteita lapsirikostutkinnassa on poliisin näkökulmasta?

Haastateltavat nostavat esille jo rikosilmoituksen kirjaamisvaiheessa esiintyvän haasteen. Lapset eivät itse ilmoita heihin kohdistuneista rikoksista, vaan ne saavuttavat poliisin joltain muuta kautta. Esimerkiksi koulusta, terveydenhoitajan rutiinikyselyn kautta, lapsi kertoo kaverilleen ja kaveri vanhemmilleen.

Haaste on siinä, että lapsirikostutkinnassa rikoksen kohteena on erityisen haavoittuva ihmisryhmä, jotka eivät ole omia oikeuksiaan vaatimassa, eivätkä varmaan ole omista oikeuksistaan edes tietoisia. Lapsiin kohdistuneet rikokset saattavat tulla poliisin tietoon viiveellä ja mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä suuremmalla todennäköisyydellä lapseen kohdistuu rikos omassa perhepiirissä tai kotona.

Kun lapseen kohdistunut rikos tapahtuu perhepiirissä tai kotona, kuvioon tulee mukaan koko perhedynamiikka. Mitä lapsi kokee voivansa kertoa perheestään ja mitä kaikkea ristivetoa siihen liittyy?

Lisäksi haastateltavat nostavat esille toisen suuren haasteen. Lapsiin kohdistuneet rikokset ovat tyypillisesti sellaisia, joista ei hirveästi jää todistusaineistoa, esimerkkinä: kuritusväkivalta. Fyysinen väkivalta ei välttämättä jätä jälkiä, tai jälkiä ei ole dokumentoitu. Seksuaalirikoksissa saattaa löytyä siemennestetahraa, mutta sekin on aika harvinaista. Erityisesti perheen sisäiset epäilyt ovat hyvin haastavia monella tavalla.

Myös lapsen kuulusteleminen vaatii erityisosaamista ja koulutusta ja lapsirikostutkinta edellyttäisi tutkintarauhaa, jotta niihin olisi mahdollista paneutua kunnolla. Lapsiin kohdistuneet rikokset, pahoinpitelyt ja muut, eivät ole massarikostutkintaa. Vaikka poliisin näkökulmasta pahoinpitely rikosnimikkeenä kuuluu massarikoksiin, lapsiin kohdistuneena se ei ole massaa. Joka paikassa ei poliisilla ole tarvittavaa erikoistumistaitoa tai paneutumismahdollisuutta.

Millä tavoin poliisin ja oikeuspsykologin yhteistyötä lapsirikostutkinnassa voitaisiin kehittää?

Haastateltavat nostavat esille yhteistyön kehittyneen ja muuttuneen joustavammaksi viimeisen 10 vuoden aikana. 10 vuotta sitten yhteistyön sanotaan olleen kankeaa, virka-apupyynnöitä tehtiin ja asiasta keskusteltiin isossa neuvotteluhuoneessa paikan päällä suuren ihmismäärän kesken ja mietittiin juttuun liittyviä kysymyksiä. Nyt 10 vuoden aikana yhteistyö on muuttunut joustavammaksi, mikä näkyy siinä, että poliisit saavat oikeuspsykologeilta apua myös sellaisiin kuulusteluihin, joita poliisit tekevät itse ja siellä yhteistyössä pohditaan, miten rikosepäilyä lähestytään ja kysytään neuvoja esimerkiksi tilanteeseen, jossa teini-ikäinen tyttö kertoo terapiassa, että häntä on seksuaalisesti hyväksikäytetty.

Helsingissä ja Länsi-Uudellamaalla on toteutettu työpari-toimintaa. Lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian psykologi ja sosiaalityöntekijä ovat olleet työparina sijoitettuna tietyn ajanjaksoksi poliisilaitokselle, ja he ovat auttaneet poliisia seulomaan sisään tulevia juttuja ja ollut seuraamassa kuulusteluja, sekä tehnyt niitä ilman pitkää virka-apupyynnöitä.

Esille nousee ongelma, ettei Jyväskylässä ole mahdollista toteuttaa tällaista samanlaista työparitoimintaa, koska lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian yksikkö on niin kaukana. Etäisyys tulee esteeksi.

Haastateltavien mukaan tällaisia joustavia yhteistyömuotoja tulee ehdottomasti kehittää, ettei ainakaan palattaisi takaisin kankeaan tapaan. Ennen vanhaan ei ollut paljon vaihtoehtoja, pitkä virka-apupyynnö, verkostotapaaminen, lapsen haastattelu ja 40 sivun mittaiset lausunnot, joita ei olisi edes tarvinnut tehdä. Nykyään mietitään enemmän sitä, että mikä riittää, mitä tehdään ja

missä tarvitaan apua. Tällä hetkellä yhteistyö toimii haastateltavien mielestä hyvin, koska yhteistyö toimii matalalla kynnyksellä

Haastattelussa vertaillaan myös poliisin ja oikeuspsykologin työtahtia ja hektisyyttä. Poliisissa on jatkuvasti kova juttupaine ja oikeuspsykologisessa yksikössä voidaan enemmän keskittyä yhteen juttuun kerrallaan. On myös hyvin paikkakohtaista, missä yhteistyö toimii ja on sujuvaa. Haastateltavat ovat kuitenkin tyytyväisiä Jyväskylän poliisiaseman ja Kuopion lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisen yksikön oikeuspsykologien kanssa tekemään yhteistyöhön.

Toteutuuko lapsen etu parhaalla mahdollisella tavalla tällä hetkellä poliisin näkökulmasta, vai voitaisiinko sitä parantaa jollakin tavalla?

Tämä kysymys herätti haastateltavissa paljon erilaisia ajatuksia. Laajemmin ajateltuna, lapsirikos-tutkintaa tekeville poliiseille rikosasiat voivat olla "massaa" ja poliisi on joka päivä tekemisissä lapsiin ja lapsen perheisiin, jotka ovat joutuneet rikoksen uhriksi. Tässä tulisi ottaa enemmän huomioon lapsen tukeminen esimerkiksi koulupsykologin tai -kuraattorin toimesta, tai jonkun toisen tahon, jonka luona lapsi ja myös koko perhe voisi purkaa ajatuksiaan rikosprosessin jälkeenkin. Se on valtava asia lapsen ja perheen etua mietittäessä.

Lapsen etu on olennaisin periaate, kun lasta kuullaan ja kun lapseen kohdistunutta rikosta tutkitaan. Siinä mietitään esimerkiksi, onko lapsen edun mukaista kuulla lasta, jos kyseessä on vanhempien "verinen huoltoriita" ja lapsi joutuu tilanteessa "ristituleen", jolloin lapsi kokee joutuvansa asettumaan toisen vanhemman puolelle ja toista vastaan. Myös, jos kysymys on asiasta, joka on tapahtunut kauan aikaa sitten, ja asia on selvitetty jo lastensuojelun puolesta niin lapsen kuuleminen tällöin ei ole lapsen edun mukaista. Sekään ei ole lapsen edun mukaista, että lapsen vanhat haavat revitään uudestaan auki, kun hän joutuu muistelemaan vanhoja asioita. Rikostutkinnassa pyritään miettimään lapsen etua hyvin monelta eri kantilta, kannattaako lasta kuulustella ja mitä asialle on järkevintä tehdä.

Lapsen etu toteutuu tällä hetkellä ainakin siitä näkökulmasta hyvin, että lapselle kerrotaan, että hänellä on oikeus puhua. Se osoittaa lapselle, että poliisi on kiinnostunut lapsen kertomasta ja poliisi on neutraali aikuinen kenelle lapsi voi puhua kokemuksestaan. Se auttaa lasta jäsentämään kokemustaan. Lapsen ikä ja kehitys otetaan myös huomioon, kun lapselle kerrotaan rikosprosessin eri vaiheista.

Lapsen edun toteutumista parhaimmalla mahdollisella tavalla tällä hetkellä ei kuitenkaan pystytä lupaamaan, koska poliisilla on tällä hetkellä pitkät tutkinta-ajat, sekä prosessit kestävät kauan. Kaikki rikosepäilyt eivät johda syyteharkintaan eikä tuomioon, mutta THL on laskenut, että valtakunnallisesti lapseen kohdistuneesta rikoksesta tuomioon kuluu keskimäärin kaksi vuotta. Se ei ole

lapsen edun mukaista. Esimerkkinä 7-vuotiaan lapsen kohdalla kaksi vuotta tuntuu ikuisuudelta. Vaikka lapsen osuus on ohi, kun lapsi on kuultu videolle, lapsi ei ole läsnä oikeudenkäynnissä eikä tämän jälkeen enää prosessissa mukana, niin lapsen perhe joutuu silti käsittelemään ja prosessoimaan asiaa, jonka seurauksena perhe joutuu koville. Se korostuu entisestään, kun kyse on perheen sisäisestä rikosepäilystä.

Haastateltavat pohtivat kehityskohteita lapsen edun toteutumisen parantamisessa. Yhdeksi kehityskohteeksi nousee perheen informointi rikosprosessista ja perheen oikeuksista, jotka liittyvät rikosepäilyyn. Haastateltavien näkökulmasta poliisin kehityskohteita lapsen edun parantamisessa on poliisin aktiivisuus, oma-aloitteisuus sekä lisätä palvelunohjausta omaan työhönkin. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, ettei anna perheelle vain esitettä oikeuksista, vaan auttaa perhettä vielä vähän pidemmälle. Poliisin tulisi varmistua, että perhe saa tarvitsemansa tuen rikosprosessissa ja esimerkiksi hankkia perheelle tukihenkilön auttamaan perhettä rikosjutun käsittelyssä. Perheitä tulisi siis entistä enemmän ja ahkerammin ohjata tukipalvelujen piiriin.

Poliisin roolin tärkeyttä perheen asian käsittelyssä pohdittiin haastattelussa. Jos perheelle tulee ilmi yllättäen lapseen kohdistunut rikos ja poliisi kuuntelee perheen ”ensimmäisen purkauksen” jutusta, on perheelle erittäin tärkeää, että saa puhua omista tuntemuksistaan ja kysyä poliisilta apua rikosprosessista ja sen järjestyksestä. On otettava huomioon se, että mikä poliisille on itsestänselvyys, on kaukana siitä ihmisellä, joka ei ole koskaan ollut aikaisemmin poliisin kanssa tekemisissä. On tärkeää jättää perheelle ”ovi raolleen” ja kertoa, että aina voi soittaa ja kysyä, jos tulee kysyttävää.

Haastattelussa esille nousi myös osaavan ja asiantuntevan tutkinnanjohtajan tärkeys lapsirikostutkinnassa. Kun tutkinnanjohtaja on asiaan perehtynyt ja ymmärtää, minkälaisesta asiasta on kyse, on tutkinta paljon laadukkaampaa, kuin sellaisen tutkinnanjohtajan alaisuudessa, joka ei ole perehtynyt tarpeeksi lapsirikostutkintaan. Tutkinnanjohtajan vaikutus tutkijoihin on suuri.

Pitäisikö poliisiorganisaatioon palkata psykologeja töihin lapsirikostutkintaan, vai koetko tämänhetkisen virka-avun riittävänä?

Haastateltavien mielestä aikaisemmin mainittu työpari-toiminta olisi toimiva. Psykologille olisi tarvetta poliisilaitoksella moneen muuhunkin asiaan, ja psykologin ammattitaitoa voitaisiin hyödyntää moneen muuhunkin, kuin pelkästään lapsirikostutkintaan. Haastateltavat uskovat vahvasti, että psykologilla ei ainakaan työt loppuisi kesken poliisiorganisaatiossa.

Haastateltavien mielestä, vaihtoehtoina ollessa oma psykologi vai oikeusyksikön virka-apu, he ovat sitä mieltä, että pitkien välimatkojen takia työparityöskentely ei tulisi Jyväskylässä onnistumaan. Heidän mielestään tämänhetkinen virka-apu on riittävää. Jos välimatka olisi lyhyempi, idea olisi mahtava. Olisi myös erittäin hyvä poliisille, jos organisaatiossa työskentelisi vielä enemmän

ihmisiä, joilla on erityisosaamista sekä poliisista, että psykologiasta. Kuitenkin haastateltavat pelkäävät, että tällöin nämä erityisosaamista omaavat henkilöt yli työllistettäisiin, jolloin he eivät mahdollisesti kerkeisi paneutua yhteen tutkintaan kerrallaan.

Puheeksi nousee myös psykologin velvoite pitää omat tiedot ajan tasalla. Tällä hetkellä oikeusyksikkö saa kattavaa koulutusta ja heitä velvoitetaan jatkuvasti kouluttautumaan lisää sekä pitämään itsensä ajan tasalla. Tämä velvoite tulisi psykologille ainakin hyvin hankalaksi toteuttaa poliisiorganisaatiossa, koska toimenkuvasta tulisi niin laaja ja vaatisi psykologilta monelta osa-alueelta tätä perehtyneisyyttä jatkuvalla tahdilla. Tätä ei nähdä poliisien puolelta kovin hyvänä ideana.

Haastateltavat nostavat esille myös sen, kuinka psykologit tällä hetkellä jakavat tietoa ja taitoa poliisille, jonka ovat oppineet koulutuksessaan. Se on poliisille erittäin hyödyllistä, kun psykologit perehtyvät poliisin tekemiin kuulusteluihin. Yhteistyössä poliisi ja psykologi käy niitä läpi sekä keskustelevat mitkä asiat toteutettiin hyvin ja missä on vielä parantamisen varaa. Muuten palaute tulisi syyttäjältä tai pahimmassa tapauksessa tuomioistuimelta.

Haastateltavilta kysyttäessä, he itse mieluummin palkkaisivat organisaatioon poliisin kuin psykologin. Tämä johtuu siitä, ettei psykologi pysty lapsirikostutkinnassa tekemään muuta, kuin haastattelemaan lapsen ja tekemään lausunnon. Psykologi ei siis pysty tekemään esitutkintaa. Poliisin sekä psykologin koulutuksen omaava henkilö olisi erittäin suotava.

Pidätkö tätä tutkimusta tarpeellisena?

Haastateltavat pitävät tutkimusta tarpeellisena sekä he kokivat haastattelun heille tärkeänä, kun haastattelutilanteessa päästiin pohtimaan asioita ryhmässä. He kokivat sen hyväksi, että poliisin ja oikeuspsykologin yhteistyö sekä muun muassa yhteistyön eri muodot tulevat ihmisten tietoisuuteen, heillekin, joille lapsirikostutkinta on tuntemattomampaa.

Haastateltavat myös uskovat tutkimuksen hyödyttävän sekä poliiseja että psykologeja ja vaikuttavan molempien viranomaisten tekemiseen. Tämän lisäksi on ollut hyvä pohtia ääneen yhteistyön hyviä puolia sekä kehityskohteita tuoreesta näkökulmasta. Kuten aikaisemmin sanottu, kaikki tutkimus on hyvästä ja tämä on sellainen aihe, josta ei ole aikaisemmin kukaan kysynyt.

7 VASTAUSTEN ANALYSOINTI

Vastauksia analysoitiin vertailemalla poliisien ja oikeuspsykologien vastauksia. Analyysistä tehtiin tässä kappaleessa esitetyt johtopäätökset.

Psykologien ja poliisien vastauksen haastattelukysymyksiin ovat hyvin pitkälti yhtenäisiä. Jyväskylän poliisin ja Kuopion lasten ja nuorten oikeuspsykiatrisen yksikön välinen yhteistyö toimii tällä hetkellä hyvin molempien näkökulmista. Yhteistyö on kehittynyt heidän välillään viimeisen muutaman vuoden aikana huomasti, ja siitä on tullut molempien mielestä soljuvaa ja helppoa, eikä se ole enää niin jäykkää kuin se on joskus ollut.

Molemmissa haastatteluissa esiin nousi kehityskohteita lapsirikostutkintaan liittyen. Molemmissa haastatteluissa esiin nousi pitkät tutkinta-ajat, sekä lapsen edun huomioisen lisäksi perhettä tulisi entistä oma-aloitteisemmin ohjata avun piiriin ja informoida niin rikosprosessin aikana, kuin sen jälkeenkin. Näiden lisäksi haastatteluissa nostettiin esiin kehityskohteiksi myös perheen tietoisuuden lisääminen rikosprosessin eri vaiheista ja lapsen sekä perheen oikeuksista. Molemmat nostivat haastatteluissa esille sen, että lapsen etu on myös perheen etu. On siis hyvin tärkeä tukea perhettä lapsen lisäksi.

Lapsen etu tuli selkeästi esille molemmissa haastatteluissa ja sitä pohdittiin syvemmin molemmista näkökulmista. Lapsen etu on selkeästi yksi tutkinnan olennaisimmista periaatteista ja tutkintaa pyritään parantamaan ja kehittämään lapsirikostutkinnassa.

Kysyttäessä olisiko poliisiin hyvä palkata psykologeja tekemään lapsirikostutkintaa, vastaukset hieman erosivat toisistaan. Psykologit olivat innostuneita ideasta, sekä toinen haastateltavista olisi erittäin kiinnostunut tekemään töitä poliisissa, jolloin voisi auttaa poliisia myös muussa tutkinnassa, kuin pelkästään lapsirikostutkinnassa. Poliisissa omaan psykologisiin suhtauduttiin hieman kriittisemmin, sillä esille nousi muun muassa oikeuspsykologien kouluttautumismäärä, mikä voisi poliisissa olla melko haasteellista. Pohdinnassa oli myös se, ettei psykologi kykene rikostutkinnassa tekemään muuta, kuin haastattelemaan lapsen ja tekemään siihen liittyvän lausunnon. Jos taas henkilö olisi sekä psykologi että poliisi, olisi hän arvokas työntekijä poliisiin.

Molemmissa haastatteluissa nostettiin esille työparitoiminta, jota toteutetaan tällä hetkellä Suomessa vain harvassa paikassa. Molempien näkökulmien edustajat pitivät tätä erittäin toimivana ja hyödyllisenä toimintamallina. Tällöin psykologi, sosiaalityöntekijä sekä poliisi olisivat lähellä ja helposti toistensa tavoitettavissa ja suurelta määrältä turhaa työtä välttyttäisiin. Myös toimijat ymmärtäisivät toistensa työtä enemmän, mikä lisäisi tietoisuutta ja ymmärrystä heidän kesken. Kuitenkaan tämä työparitoiminta ei Jyväskylässä tulisi onnistumaan pidemmän päälle pitkien välimatkojen takia.

Yhteistyön kehityksestä kysyessä haastateltavat olivat samaa mieltä siitä, että yhteistyö on tällä hetkellä erittäin toimivaa. Haastateltavat enemmänkin painottivat sitä, että keskitytään pitämään yhteistyö samanlaisena, kuin se on tällä hetkellä. Yhteistyö on kehittynyt huomattavasti viimeisen muutamman vuoden aikana. Aikaisemmin se on ollut ”kankeaa”, niukkaa ja kynnys avun pyytämiseen on ollut korkeampi. Nyt yhteistyötä tehdään enemmän ja matalammalla kynnyksellä. Yhteistyön kuvataan olevan soljuvaa, välitöntä sekä kynnys avun pyytämiseen on madaltunut huomattavasti. Apua pyydetään myös muihin mieltä askarruttaviin asioihin, kuin pelkästään virka-apuun liittyviin kysymyksiin.

8 YHTEENVETO

Voidaan todeta, että molemmista näkökulmista lapsirikostutkinta on koko ajan menossa parempaan suuntaan. Viime vuosien aikana on huomattu niin poliisin kuin psykologien puolesta suuri kehitys. Samalla myös poliisin sekä oikeuspsykologien yhteistyöstä on tullut jouhevaa ja helpompaa. Yhteistyö toteutuu matalalla kynnyksellä ja on tällä hetkellä hyvin laadukasta ja toimivaa. Nykyään poliisi saa apua oikeuspsykologeilta muun muassa myös omiin kuulusteluihinsa sekä oikeuspsykologit jakavat poliisille tietojan, joita oikeuspsykologit oppivat heidän omista koulutuksissaan.

Psykologin sekä sosiaalityöntekijän työpari-toiminta poliisiasemilla on todettu molemmista näkökulmista hyvin tehokkaaksi ja hyväksi toimintamalliksi. Tulisiko tällaista toimintaa lisätä myös laajemmin ympäri Suomea on kysymys, jota poliisissa tulisi harkita rohkeasti. Poliisissa olisi paljon käyttöä psykologin ammattitaidolle, mutta käytännön toteutus omalle psykologille voisi tulla haasteeksi.

Lapsen edun toteutumista tulisi kehittää erityisesti perheen edun näkökulmasta. On tärkeää, että lapsen perheen etu toteutuu, jotta lapsen edun on mahdollista toteutua. Kehittämiskohteena lapsirikostutkinnassa on erityisesti perheen edun huomioiminen sekä poliisin oma-aloitteisuus perheen ohjaamisessa auttaville tahoille. Toisena kehittämiskohteena lapsirikostutkinnassa on paljon puhuttu tutkinta-aikojen tarpeettoman pitkät kestot, jotka vaikuttavat lapsen edun toteutumiseen.

Poliisin ja psykologin yhteistyön avulla näihin kehityskohteisiin olisi mahdollista puuttua, esimerkiksi lisäämällä poliisissa lapsirikostutkinnassa psykologin tehtäviä ja he voisivat yhteistyöllä auttaa perheitä rikosprosessin jälkeen.

Tämä tutkimus on koettu tärkeäksi sekä psykologien että poliisien mielestä. On aiheellista nostaa tämä viranomaisyhteistyö esille ja ammentaa ihmisten tietoisuutta sen olemassaolosta. Tämän avulla myös lapsirikostutkintaa on mahdollista kehittää parempaan suuntaan, kun tietää mitä kehitettävää lapsirikostutkinnassa on näiden viranomaisten näkökulmista.

Lapsirikostutkinnassa poliisin ja oikeuspsykologin välinen yhteistyö on kehittynyt huomasti viimeisen muutaman vuoden aikana. Tällä hetkellä molemmat viranomaiset ovat hyvin tyytyväisiä yhteistyön laatuun. Haastatteluissa ei ilmennyt mitään erityisiä kehityskohteita, jotka liittyisivät suoraan yhteistyön kehittämiseen, vaan tärkeää olisi pitää yhteistyö tämänhetkisellä tasolla jatkossakin.

LÄHTEET

- Ala-Tulijoki, A. (2010). Lapsi asianomistajana rikosprosessissa, Vaasan Ammattikorkeakoulu. Luettu: 19.7.2021 Saatavilla: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/10797/anniina_alatuli-joki.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Broberg, A. Almqvist, K. & Tjus, T. (2005). Kliininen lapsipsykologia. Helsinki, kustannus Edita Publishing Oy.
- Ellonen, N. & Rantaeskola, S. (2016) Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkiminta. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 24. Tampere, Poliisiammattikorkeakoulu.
- Ellonen, E. Nurmi, L. Raivola, P. Välihalo, T. & Välihalo, U. (1997). Poliisityön psykologiaa. Helsinki, kustannus Oy Edita Ab.
- Ellonen, N. Fagerlund, M. & Haapakangas, K. (2019). Lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten ilmoitukset kasvussa, uhrikokemukset eivät, Tieto & Trendit -nettartikkeli. Julkaisija: Tilastokeskus. Saatavilla: <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2019/lapsiin-kohdistuneiden-seksuaalirikosten-ilmoitukset-kasvussa-uhrikokemukset-eivat/> Luettu: 14.10.2021.
- Esitutkintalaki 22.7.2011/805
- Julin, E. (2018). Lapsiin kohdistuvien väkivaltarikosten selvittäminen terveydenhuollossa. Helsinki, Sosiaali- ja terveysministeriö 2018. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161021/R_32_18_LAPSIIN_KOHDISTUVIEN_VAKIVALTARIKOSTEN.pdf Luettu: 13.10.2021
- Kaunisto, J. (2020). Lapsi rikosprosessissa. Poliisiammattikorkeakoulun opetusmateriaali.
- KVALIMOTV, Saaranen-Kauppinen & Puusniekka. Saatavilla: https://www.fsd.tuni.fi/menetelma-opetus/kvali/L1_2.html Luettu: 25.10.2021
- Lastensuojelulaki (30.12.2014/1302)
- Mannerheimin lastensuojeluliiton verkkosivu (2016). Saatavilla: <https://www.mll.fi/lapsemme-lehti/mika-lapsen-etu/> Luettu: 11.11.2021.
- Oikeuspsykologian erikoistumiskoulutus 2021–2023, Åbo Akademi. Saatavilla: <https://www.abo.fi/fi/opintolinjat/oikeuspsykologian-erikoistumiskoulutus/> Luettu: 1.9.2021
- Pakkokeinolaki 22.7.2011/806

Poliisihallituksen ohje, POL-2019-34669 (2019). Laki lapseen kohdistuneen seksuaalirikoksen selvittämisen järjestämisestä (1009/2008)

Puranen, J. & Putkuri, K. (2020). Koulutusmateriaali lapsen kohtaamisesta ja alustavan puhuttelun suorittamisesta valvonta- ja hälytystoiminnassa. Saatavilla: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/333567/ON_Puranen_Putkuri.pdf?sequence=2&isAllowed=y Luettu: 21.7.2021.

Santtila, P. & Weizmann-Henelius, G. (2008). Oikeuspsykologia. Helsinki, Edita Publishing Oy.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Lastensuojelun käsikirja: Rikosprosessi lapseen kohdistuneen väkivallan epäilyssä 2021. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/ilmoitusvelvollisuus-lapseen-kohdistuvasta-vakivallasta/rikosprosessi-lapseen-kohdistuneen-vakivallan-epailyssa> Luettu: 21.7.2021.

Tikkala, E. (2021). Lapsirikostutkinnan erityiskoulutuksen palaute 2020. Saatavilla: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/493734/ON_Tikkala.pdf?sequence=2&isAllowed=y Luettu: 19.7.2021

Unicef, Lapsen oikeuksien sopimus. Saatavilla: https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf Luettu: 21.7.2021

LIITE 1

Alustavat haastattelukysymykset, psykologi:

Kauanko olet työskennellyt psykologina?

Millainen koulutus oikeuspsykologiksi käydään?

Kuinka pitkään olet antanut poliisille virka-apua lapsirikostutkinnassa?

Mitä kaikkea oikeuspsykologi tekee lapsirikostutkinnassa?

Mitä haasteita on tämänhetkisessä lapsitutkinnassa psykologin näkökulmasta?

Millä tavoin psykologin ja poliisin välistä yhteistyötä voitaisiin kehittää?

Toteutuuko lapsen etu tällä hetkellä lapsirikostutkinnassa psykologin näkökulmasta? Millä tavoin sitä voitaisiin parantaa?

Miten lapsen kuuleminen toteutuu? Mitä kaikkea siihen sisältyy ja mitä kaikkea haastattelijan pitää ottaa huomioon? Käytättekö NICHD- haastattelurunkoa?

Millä tavoin yhteistyö auttaa lasta, joka on kokenut jotain traumaattista? Millä tavoin lasta tuetaan ja autetaan rikostutkinnassa?

Pitäisikö Sinun mielestäsi poliisiorganisaatioon palkata psykologeja työskentelemään lapsirikostutkinnassa, vai koetko tämänhetkisen virka-avun riittävänä? Palkkaamisen hyvät puolet ja huonot puolet?

Pidätkö tätä tutkimusta tarpeellisena?

Alustavat haastattelukysymykset, poliisi:

Kauanko olet työskennellyt poliisissa?

Miten päädyit ja kauan olet tehnyt lapsirikostutkintaa?

Mitä haasteita lapsirikostutkinnassa on poliisin näkökulmasta?

Millä tavoin poliisin ja psykologin välistä yhteistyötä voitaisiin kehittää?

Onko poliisi mukana, kun psykologi haastattelee lasta?

Kuuleeko poliisi itse lapsia ilman psykologia? Minkälaisissa tilanteissa?

Toteutuuko lapsen etu parhaimmalla mahdollisella tavalla tällä hetkellä poliisin näkökulmasta? Voisiko parantaa jollakin tavalla?

Millä tavoin yhteistyö auttaa lasta, joka on kokenut jotain traumaattista? Millä tavoin lasta tuetaan ja autetaan rikostutkinnassa?

Pitäisikö Sinun mielestäsi poliisiorganisaatioon palkata psykologeja työskentelemään lapsirikostutkinnassa, vai koetko tämänhetkisen virka-avun riittävänä?

Palkkaamisen hyvät puolet ja huonot puolet?

Pidätkö tätä tutkimusta tarpeellisena?